

БЕЛАРУСЫ Ў ЛЮВЕНСКІМ УНІВЕРСІТЭЦЕ

Ірына Дубянецкая (Лювен, Бельгія)

ЛЁВАНСКІ КАТАЛІЦКІ УНІВЕРСІТЭТ: З ХХ У ХХІ СТАГОДДЗЕ

Пачну з назвы. Апроч беларусаў, слова «Лёванскі універсітэт» ні ў кога не выклікаюць пытання. Гэта добра вядомая ўстанова з вельмі высокай міжнароднай рэпутацыяй. Сюды едуць студэнты, аспіранты й дактаранты з усяго свету. Для прафесараў быць запрошаным прачытаць курс ці хаця б адну лекцыю ў Лёванскім універсітэце — вялікі гонар. Але для большасці беларусаў гэтая назва нічога не гаворыць. «Ці ты студыюеш у Лювене?» — пытаюцца ў мяне. «Не, — нязменна адказваю я, — у Лёване. У Лювене я нават ніколі й не была». — «Дык гэта не той універсітэт, дзе вучыліся нашыя беларусы па вайне?» — «Той». — «Дык той жа быў Лювенскі...»

Час патлумачыць, дзе палягае непаразуменне. «Той» універсітэт, што даў прытулак ды выдатную адукацию некалькім дзесяткам беларусаў у паваенным часе, таксама быў «Лёванскім», але яны, як, зрэшты, і большасць людзей, называлі яго на французскі лад. Бо тады ў Фламандыі ў сферы адукациі і афіцыйнае культуры панавала французская мова. Дакладна, як цяпер у Беларусі пануе расейская, а Менск афіцыйна завецца Мінскам. Але напрыканцы 50-х гг. фламандцы адчайна змагаліся за сваё права вучыцца на роднай мове. Нашыя хлопцы ды дзяўчатацы, чия культура ды мова сама цярпела то ад пальщызы, то ад расейшчыны, не распазналі ды не падтрымалі нацыянальнага ўзdyму ў Фламандыі, і амаль ніводны з іх не зрабіў намагання выучыць мову народа, сярод якога яны жылі. Калі нават у Беларусі беларусы адаптаваліся да чужое мовы, то што ўжо было чакаць ад тых, чый выбар быў паміж «мужыцкай» нідэрландскай ды «культурнай» французскай. Зрэшты, у адукациі яны таго выбирай не мелі, як не маюць яго цяпер замежнікі, што прыязджаюць вучыцца ў Беларусь.

Дом беларускіх студэнтаў у Лювене,
Гувер пляс, 19.
1950 г.

Сітуацыя ў Лёване змянілася ў 60-я гг., калі шматлікія пратэсты прафесуры ды студэнція вулічныя дэманстрацыі прынеслі свой плён: адукцыя ў Лёванскім універсітэце пачалася па-нідэрландску. А каб задаволіць і тых, што хацелі й надалей трymацца французчыны, у 1968 г. пабудавалі новы універсітэт, Uneversité Catholique de Louvain, у чыстым полі, за 30 км ад Лёвана. Вось ён-то цяпер і завецца «Лювенскім», ці, дакладней, «Нова-Лювенскім» (Louvain -la-Neuve), а ў Лёване застаўся Лёванскі, адзін з найстарэйшых універсітэтаў свету і першы каталіцкі універсітэт, заснаваны папскім дэкрэтам у 1425 г. Той самы універсітэт, што быў адным з цэнтраў еўрапейскага гуманізму ў XVI ст., дзе чатыры гады працаваў славуты Эразмус з Ротэрдама ды заснаваў тут унікальны Collegium Trilingue для вывучэння трох класічных моваў: габрэйскай, грэцкай ды лаціны.

Вось вам і розніца паміж «Лёванам» і «Лювенам». Лёванскі універсітэт летася адсвяткаваў 575-годдзе, а Лювенскаму — некалькі дзесяцігоддзяў. «Развод па-лёванску» не даўся лёгка. Гэта была не толькі праблема прафесуры — ехаць у Новы Лювен спачатку было небагата ахвочых, — але й, скажам, праблема кнігазбораў. Універсітэцкая бібліятэка рэзалі пажывому: кнігі з цотнымі каталожнымі нумарамі паехалі ў Лювен, з няцотнымі — засталіся ў Лёване.

Цікава, што Лёванская універсітэцкая бібліятэка, якая складалася стагоддзямі, цалкам ачуняла ад тое «шокатэрапіі». Гэта ўвогуле птушка фенікс. У канцы XVIII ст., калі французы акупавалі Фламандыю, яны зачынілі Лёванскі універсітэт ды раскідалі бібліятэку. Праз тры дзесяцігоддзі універсітэт аднавіўся з новай славаю, і разам з ім хутка аднавіўся кнігазбор. У Першую сусветную вайну, калі нямецкія войскі палілі горад і яго жыхароў,

згарэй і будынак бібліятэкі. 300 000 кніг ды манускрыптаў былі страчаныя назаўсёды. Пасля вайны, з міжнароднай дапамогаю, пабудавалі новую бібліятэку: вялікі неагатыцкі будынак з высокай вежай з гадзіннікам ды званамі ў цэнтры Лёвана, які мясцовыя жыхары чамусыці ахрысцілі «Крамлём». Але нядоўга красаваў і ён. Як пачалася Другая сусветная вайна, Лёван разам са сваёй навюткай бібліятэкай ізноў патрапіў пад бамбаванні. З 900 000 кніг уратавалі толькі 15 000. Па вайне адрестаўравалі будынак бібліятэкі, і паўстаў з попелу фенікс. На сёння універсітэтская бібліятэка складаецца з Цэнтральнае бібліятэкі («Крамлія») ды 23-х факультэцкіх. Агульная калекцыя складае 4 млн. 200 тыс. кніжнага фонду ды 14 500 часопісаў.

Бібліятэка тэалагічнага факультэта, на якім я ў асноўным і займаюся, — гэта сапраўдны цэнтр факультэцкага навуковага жыцця: усе выкладчыкі маюць тут свае невялікія офісы, дзе могуць працаваць ды прымаштудэнтаў у пазакласны час (большасць дактарантатаў таксама маюць невялікія пакойчыкі ў бібліятэцы), тут адбываецца практичная работа над шматлікімі навуковымі праектамі факультэта (у адным з іх, Сэптуагінтангельскім слоўніку, бяру ўдзел і я); тут днююць і начуюць усе студэнты, што абкладаюць свае стацыянарныя кнігі, блукаюць па Інтэрнэце на бібліятэчных камп'ютэрах у пошуках патрэбнай інфармацыі або камп'ютуць свае тэксты на ксераксах, каб працаваць над імі дома.

Гэтая бібліятэка пасярэдзіне ад усіх бамбёжак, бадай, найбольш, але ў акрыяла наймацней: цяпер у ёй захоўваюцца 980 000 адзінак, з іх 560 000 тамоў ХХ ст., 260 000 — XIX, 150 000 выданняў — ад XVI да XVIII ст., 1350 постінкунабулаў, г. зн. старадрукаў, выдадзеных пасля 1501 г. (да гэтай катэгорыі належала історыя, да прыкладу, кнігі Скарыны), 402 сапраўдныя інкунабулы — друкаванай прадукцыі ад вынаходніцтва Гутэнберга да канца XV ст., ды 590 манускрыптаў. Маецца на ўвазе, што ўсе старыя выданні захоўваюцца асобна, у адмысловых вільготна-тэмпературных умовах ды падалей ад прагненых да ведаў студэнтаў і даследчыкаў з усяго свету. Аднак некаторыя з кніг XVI—XVII стст. стаяць спакойна на паліцы ў бібліятэчным офісе аднаго прафесара-«стараразапаветніка», і гэты офіс ніколі не зачыняецца. Аднак нават больш, як сваёй калекцыяй даўніны, складальнікі бібліятэкі ганаравацца зборам перыядычных выданняў, які ўключае 1100 найменняў сучаснай перыёдкі ды 6560 часопісаў, што спынілі сваё існаванне. Усе выданні прысвечаныя пытанням багаслоўя, біблістыкі, рэлігіязнаўства ды сумежных дысцыплін. Беларускіх выданняў сярод іх няма.

Дадзеныя пра ўсе бібліятэчныя калекцыі Лёванскага універсітэта злучаны ў адзіную камп'ютэрную сістэму, звязаную таксама з большасцю бібліятэк Бельгіі. Па гэтай сістэме можна замовіць кнігі, якіх няма ў сваёй бібліятэцы. Акрамя таго, усю інфармацыю можна знайсці ў Інтэрнэце. Я, прыкладам, даведваюся бібліографічнай дадзеныя патрэбных мне выданняў, а таксама іхнія каталожныя нумары ды месцы на бібліятэчных паліцах, не пакідаючы свайго пакоя. Бо я жыву ў адным з універсітэцкіх

Яго эмінэнцыя кардынал Тысеран асвечвае Дом беларускіх студэнтаў у Лювене. 25 сакавіка 1952 г.

студэнцкіх дамоў, а яны ўсе падключаныя да Інтэрнeta. Уваход у Інтэрнет бысплатны, сядзі там хоць цэлы дзень.

Наогул, электронная сувязь адыхае вельмі важную ролю ва універсітэтскім жыцці. Кожны выкладчык і кожны студэнт маюць свае персанальныя электронныя адресы. Уся інфармацыя пра змены ў раскладзе, пра цікавыя лекцыі ці імпрэзы або афіцыйныя напаміны здаць справаздачы для стыпендыяльной камісіі рассылаюцца па электроннай пошце. Той, хто рэдка правярае сваю электронную скрыню, рызыкуе прапусціць самае важнае. Студэнты са сваімі выкладчыкамі таксама кантактуюць праз электронную сувязь, бо гэта найхутчэйшы ды найтаннынейшы спосаб камунікацыі. На некаторых занятках ужыванне электроннай сувязі ставіцца ўмоваю. Напрыклад, кожны студэнт мусіць пасля лекцыі ці семінара напісаць свае разважанні ды заўагі па тэме прамінульных заняткаў ды выслучаць іх выкладчыку, а той, у сваю чаргу, збірае ўсе допісы разам ды высылае кожнаму з удзельнікаў курса. У выніку ўсе ведаюць думку кожнага, і наступныя заняткі пачынаюцца з абмеркаванняў ды спрэчак паводле прачытанага. А да іспыту выкладчык мае поўную карціну таго, наколькі кожны студэнт зразумеў ды творча засвоіў матэрыял.

Іспыты звычайна адбываюцца адзін раз на год, прычым кожны студэнт сам выбірае час, ці ў чэрвені, ці ў верасні. Іспытату набіраеца шмат, 10–15, а ўся сесія цягнецца не даўжэй як два тыдні. Каб крыху аблегчыць жыццё, дазваляеца здаць не больш як тры іспыты — паводле выбару — у час велікодных вакацый. Адзінкі ставяцца па 20-балльной шкале. 10 — гэта мінімальны «прахадны» бал. Год лічыцца паспяховым, калі сярэдні бал не

менш за 10 і калі пры гэтым «завалены» не больш як адзін прадмет. Вынікі года абвяшчаюцца на гэтак званай пракламацыі — агульным сходзе, дзе дэкан факультэта абнародвае поспехі кожнага студэнта. Агульны вынік ацэньваецца, як і амаль ва ўсім свеце, па сярэднявечнай універсітэцкай сістэме, з ужываннем традыцыйных лацінскіх тэрмінаў: *cum fructu* («з плёнам», гэта найменшы станоўчы вынік; студэнты жартам называюць яго *cum banana*), *cum laude* («з пахвалой», гэта мінімальны вынік, каб мецьмагчы- масць працягваць вучобу на вышэйшым узроўні, бо з *cum fructu* цябе проста не прымуць).

Навучальны год пачынаецца, як і паўтысячагоддзя таму, з урачыстай працэсіі ўсяе прафесуры па горадзе. Усе апранутыя ў чорныя аксамітныя мантні, аздобленыя адным з сямі колераў «вольных мастацтваў». Цяпер факультэтаў амаль удвая больш, але колераў па-ранейшаму сем. Працэсія ідзе ад галоўнага будынка універсітэта да цэнтральнай лёванскай царквы св. Пятра. Там да яе далучаюцца студэнты ды месцічы, і ўсе разам бяруць удзел ва ўрачыстай імшы ў гонар новага акадэмічнага года.

13 факультэтаў Лёванскага універсітэта падзяляюцца на тры групы: гуманітарных, біямедычных ды дакладных навук, кожная кіруеца сваім праектарам. Ва універсітэце функцыянуе больш за 60 акадэмічных праграм, з іх чатыры цалкам ангельскамоўныя (тэалогія, рэлігійныя штуды, філасофія і кананічнае права), але на кожным факультэце ёсьць свае магчымасці для замежных студэнтаў. Асабліва папулярная міжнародная праграма «Эразмус». Гэта праграма абмену студэнтаў паміж універсітэтамі розных краін дзеля пашырэння кругагляду ды ўзаенага ўзбагачэння. Звычайна студэнты едуць па «Эразмусе» ў іншы універсітэт на адзін-два семестры.

А ангельскамоўных праграм для тых, хто вучыцца дзеля атрымання навуковых ступеняў, ва універсітэце каля 40. Навуковая актыўнасць тут наогул надзвычайная. Штогод абараняеца каля 260 доктарскіх дысертацый, з іх чвэрць — замежнымі кандыдатамі. Прыкладна 300 даследчыцкіх групп працуяць над самымі рознымі проектамі ва ўсіх галінах сучасных ведаў. Больш за дзве тысячы публікацый штогод у міжнародных навуковых выданнях. Акрамя таго, універсітэт мае свае філіі па ўсёй Бельгіі й за ейнімі межамі. Толькі мой факультэт мае дзве філіі ў Вялікабрытаніі ды адну ў Парыжы.

Працэдура прыёму студэнтаў тут вельмі простая. Дастаткова мець дыплом аб сярэдняй адукацыі. Уступных іспытаў няма. Выключэнне — медыкі ды архітэктары. Ніякіх нерваў, ніякіх пошукаў пратэкцыі ці абходных шляхоў. Няздатныя да вучобы адсейваюцца пасля года заняткай, калі яны безнадзейна завалілі сесію. Плата за адукацыю адна з самых нізкіх ў свеце, 18 000 бельгійскіх франкаў (гэта недзе 450 долараў) на год. Прытым багата студэнтаў атрымліваюць стыпендыі. Такая палітыка мае на мэце заахвочваць моладзь да здабыцца вышэйшай адукацыі. Плён гэтых намаганняў відавочны: фламандцы — адзін з самых адукаваных

народаў у сучасным свеце. Адна маленъкая дэталь: практычна кожны фландац свабодна гаворыць на некалькіх замежных мовах. Я сустракала людзей, якія ведаюць шэсць-сем моваў, і яны зусім не лінгвісты, проста атмасфера спрыяе. Вось вам і «мужычая» нацыя, як пра іх колісь казалі французы. З нацыянальнай сітуацыі, гістарычна нічым не лепшай за беларускую, Фламандыя не толькі выкараскалася, не толькі заняла «свой пачэсны пасад між народамі», але й сталася сталіцай Еўрапейскага Супольнасці. Ёсць пра што падумаць беларусам. Галоўная выснова: усё магчыма, не трэба толькі сябе аплакваць і ні на кога спадзявацца, а проста ведаць, чаго хочаш, ды працаўваць разам у абранным кірунку.

KAMUNIKAT.org

Марыя Міцкевіч (Мінск)

БЕЛАРУСКІЯ СТУДЭНТЫ Ў ЛЮВЕНСКІМ УНІВЕРСІТЭЦЕ

Лювенскі каталіцкі ўніверсітэт — самы старэйшы ўніверсітэт Бельгіі. Датай яго заснавання лічыцца 1425 г., калі бранденбургскі князь Ян IV, які збанкрутаваў у час вайсковых дзеянняў, для таго, каб вярнуць гораду багацце і славу, звярнуўся да папы Марціна V за дазволам на школу — *studium generale*. У сваёй просьбe князь падкросліваў зручнасць мясцовасці і дабрату жыхароў горада, а таксама наяўнасць адпаведнага будынка для школы. Гэты гістарычны будынак з'яўляўся адміністрацыйным цэнтрам ўніверсітэта нават у XX ст. Праз пяць гадоў пасля заснавання агульной школы папа Яўген IV адчыніў тут багаслоўскі факультэт, які прынёс ўніверсітэту найбольшую славу. Сярод яго прафесараў былі Адрыян Флёрэнс (пазней папа Адрыян VI), Эразм Ратэрдамскі, іншыя вядомыя вучоныя. У XIX ст. Лювенскі ўніверсітэт стаў міжнародным цэнтрам філасофіі неатамізму. У 1888–1889 гг. тут пры дапамозе кардынала Д. Мерсье быў заснаваны Вышэйшы інстытут філасофіі (школа Фамы Аквінскага), з 1894 г. выдаваўся навуковы часопіс «*Revue Neoscolastique*». Універсітэт праславілі не толькі філософы і багасловы: шырока вядомы, напрыклад, картограф, складальнік дакладных атласаў Меркатар, анатаміст А. Везалій, фізік Ж. Леметр і інш.

На працягу існавання Лювенскі ўніверсітэт перажыў нямала і цяжкіх часоў. У канцы XVIII ст., у час Французскай рэвалюцыі і шматлікіх войнаў, ён быў зачынены і толькі з нараджэннем сучаснай бельгійскай дзяржавы, у 1831 г., адноўлены — перш у горадзе Мехелен, а адтоль перанесены зноў у Лювен. У час абодвух сусветных войнаў былі знішчаны багатыя ўніверсітэцкія кнігазборы і частка архіваў.

Спачатку адзінай мовай ўніверсітэта была лацінская, пасля французская. Толькі ў 1920 г. началі чытаць лекцыі і на фланандской мове. У 1946 г. пад адной адміністрацыйнай паўсталі дзве паралельныя секцыі ўніверсітэта — французская і фланандская, а з 1970 г. існуюць два аўтаномныя ўніверсітэты — французскі і фланандскі.

З'езд Цэнтралі беларускіх студэнцкіх арганізацый (на чужыне). 1948 г.

Першым беларусам, які скончыў вышэйшую студыю ў Лювенскім універсітэце з тытулам доктара філасофіі, быў, як адзначаў айцец Часлаў Сіповіч, айцец архімандрит Фабіян Абрантовіч, вядомы рэлігійны і культурны дзеяч, адзін з ідэолагаў і заснавальнікаў беларускага хрысціянскага руху XX ст.

Ён нарадзіўся ў 1884 г. на Навагрудчыне. Скончыў Духоўную каталіцкую семінарыю (1906) і Духоўную акадэмію (1909) у Пецярбургу. У час вучобы ў акадэміі пасвечаны ў святары. Выкладаў Закон Божы ў навучальных установах Пецярбурга. У 1912 г. атрымаў дазвол на выезд у Бельгію на працяг студыяў у Лювенскім універсітэце. У лістах з Лювена Ф. Абрантовіч адзначаў не толькі высокі ўзровень ведаў выкладчыкаў універсітэта, але таксама глыбіню і неардынарнасць навуковых праграм, выказваў задавальненне знаходжаннем у Лювене і жаданне застацца там даўжэй. Пасля атрымання ступені доктара філасофіі Ф. Абрантовіч вярнуўся ў Пецярбург, дзе атрымаў пасаду прафесара Духоўнай каталіцкай семінарыі. Айцец Фабіян быў актыўным удзельнікам руху беларускага рэлігійнага і культурнага адраджэння, адным з заснавальнікаў нацыянальна-рэлігійнай арганізацыі «Хрысціянская дэмакратычная злучнасць», арганізатарам правядзення ў Мінску з'езда беларускіх каталіцкіх святароў. Сябраўваў з Браніславам Эпімахам-Шыпілам, Янкам Купалам, друкаўся ў беларускіх перыядычных рэлігійных выданнях «Krynica», «Chryscijanskaja Dumka». З 1918 г. працаваў рэктарам і выкладчыкам створанай пры падтрымцы біскупа С. Лазінскага Мінскай каталіцкай духоўнай семінарыі. З 1926 г. — у ордэне айцоў-марыянаў у Другі. У 1928 г. Ф. Абрантовіч быў накіраваны Апостальскім пасадам ў Харбін, дзе ўзначаліў каталіцкую місію ўсходняга абраду для

расійскай эміграцыі. На працягу дзесяці гадоў работы ў Харбіне айцец Фабіян здолеў аформіць епархію, пабудаваць царкву, заснаваць гімназію з інтэрнатам для хлопцаў, Дом марыянаў, выдаваць часопіс «Католіческі вестнік» (з 1931 г.). У 1938 г. архімандрыт Фабіян выехаў з Харбіна ў Рым для ўдзелу ў Генеральнай капітуле айцоў-марыянаў. З Рыма а. Фабіян паехаў у Польшчу, дзе яго запспела вайна. У верасні 1939 г. Ф. Абрантовіч быў арыштаваны савецкімі органамі бяспекі, некалькі гадоў правёў у зняволенні, дзе і скончыў сваё жыццё.

Асаблівае значэнне для беларусаў меў Лювенскі ўніверсітэт пасля Другой сусветнай вайны, калі значная колькасць беларускай моладзі апынулася на тэрыторыі Германіі. Пасля капітуляцыі акупацыйныя ўлады дазвалялі тут прадстаўнікам іншых краін арганізоўваць свае нацыянальныя камітэты. У акупацыйных зонах з 1945 г. дзейнічала і інтэрнацыянальная арганізацыя — УНРРА (UNRRA — United Nations Relief and Rehabilitation Administration), якая правяла рэгістрацыю чужынцаў і пачала арганізоўваць для іх ДП-лагеры. Яны арганізоўваліся па нацыянальным прынцыпе, а шматнацыянальныя лагеры складаліся з нацыянальных частак. У ДП-лагерах арганізоўваліся дзіцячыя садкі, пачатковыя і сярэднія школы, розныя курсы і гурткі, паўставалі нацыянальныя арганізацыі і выдаўецкія суполкі.

Адной з самых знакамітых навучальных установ Амерыканскай зоны Германіі была Беларуская гімназія імя Янкі Купалы (заснавана 22 снежня 1945 г. у Рэгенсбургу). Роля гэтай гімназіі вельмі вялікая як у атрыманні сярэдняй адукцыі тых, хто не паспей скончыць школу на Бацькаўшчыне, так і ў выхаванні свядомай беларускай моладзі. «Вучні тae школы, — адзначаў Ян Максімюк у кнізе, прысвечанай гэтай гімназіі, — на ўсё сваё жыццё засталіся беларусамі незалежна ад таго, куды пасъля кінуў іх лёс, і засталіся таксама патрыётамі Бацькаўшчыны»¹. У гімназіі вучыліся Вітаўт Кіпель, Зора Савёнак, Янка Жучка, Павел Урбан, Янка Запруднік і іншыя вядомыя дзеячы беларускай эміграцыі, лёс якіх быў затым звязаны з Лювенскім ўніверсітэтам.

Лагерныя школы і гімназіі далі магчымасць беларускім дзесяцям працоўщицам перапыненую вайной сярэднюю адукцыю і працягваць яе затым у навучальных установах Заходняй Еўропы, Амерыкі, Аўстраліі. У той час для моладзі іншых нацыянальнасцяў у Германіі намаганнямі Міжнароднага студэнцкага аб'яднання быў створаны Універсітэт УНРРА ў Мюнхене, дзе існавала восем факультэтаў. Вышэйшую адукцыю таксама магчыма было атрымаць у нямецкіх вышэйших навучальных установах, Украінскім тэхнічна-гаспадарчым інстытуце.

Неўзабаве беларускія студэнты пачалі збірацца ў нацыянальныя арганізацыі. У 1945 г. быў праведзены першы сход беларускіх студэнтаў у Мюнхене

¹ Максімюк Я. Беларуская гімназія імя Янкі Купалы ў Заходняй Нямеччыне. Нью-Ёрк; Беласток, 1994. С. 111.

Выступленне танцевальнага гуртка студэнтаў-беларусаў Лювенскага універсітэта ў Боне (Германія). 1954 г.

і створана Беларускае студэнцкае згуртаванне. У 1945–1948 гг. паўсталі беларускія студэнцкія згуртаванні ў Марбургу, Рэгенсбургу, Карлсруэ, Фрайбургу, Цюбінгене. У 1946 г. была створана Цэнтраля беларускіх студэнцкіх арганізацый на чужыне (ЦБСА), галоўнай мэтай якой стала абарона правоў беларускіх студэнтаў, фінансавая дапамога пры паступленні ва універсітэты, каардынацыя студэнцкага руху. Першым старшынёй ЦБСА абраўся Барыса Рагулю, студэнта медыцынскага факультэта ў Марбургу. Але ў сувязі з закрыццём Універсітэта УНРРА ў Мюнхене і грашовай рэформай у Германіі перад студэнтамі паўстала цяжкае заданне — шукаць стыпендыі, работы, іншыя магчымасці для вучобы.

Лювенскі універсітэт у той час, як адзначалася ў часопісе «Божым шляхам»², з'яўляўся не толькі выдатным культурным асяродкам Еўропы, але і паважным міжнародным цэнтрам, дзе здавалі асвету студэнты 45-ці нацыянальнасцяў, якія складалі амаль чацвёртую частку насельніцтва горада. Працавалі факультэты палітычных і сацыяльных навук, гісторыі, гісторыі мастацтва, психалогіі, права, медыцынскі, агранамічны, хімічны, інжынерных навук, геалагічны і інш. Для замежных студэнтаў айцец Жардэн утрымліваў міжнародны Студэнцкі дом, дзе за некалькі гадзін працы магчыма было атрымаль пакой і харчаванне.

Весткі пра Лювенскі універсітэт дайшлі да беларускай моладзі ў Германіі ад Міколы Абрамчыка. Барыс Рагуля быў пасланы ў Лювен, каб здаць месцы для беларускіх студэнтаў, вырашыць арганізацыйныя пытанні.

² Божым шляхам. 1949. № 1–2. С. 15.

Пры дапамозе старшыні Саюза беларусаў Бельгіі Уладзіслава Рыхага-Рыскага і біскупа Балляслава Слосканса спрабу вырашылі паспяхова, і беларускія студэнты атрымалі магчымасць вучыцца ў Лювенскім універсітэце. Для апекі над беларускімі студэнтамі ў 1949 г. у Бельгіі быў створаны Беларуска-бельгійскі камітэт, які ўзначальваў прафесар універсітэта В. Дэні. Сакратаром камітэта быў пляменнік презідэнта Бельгійскага парламента айцец Роберт Кавэлярт, які стаў сапраўдным сябрам і апекуном беларускіх студэнтаў.

У каstryчніку 1949 г. у Студэнцкім доме ў Лювене прайшоў трэці Агульны з'езд беларускіх студэнцкіх арганізацый, у рабоце якога ўдзельнічалі прадстаўнікі беларускіх студэнцкіх згуртаванняў Англіі, Бельгіі, Германіі, Францыі і нават Аргенцыны. На парадку дня стаялі справа здача старшыні ўправы Цэнтралі беларускіх студэнцкіх арганізацый, выбары новага кіраўніцтва. Па прапанове большасці сяброў была прынята пастанова замяніць ЦБС на ЦБАА (Цэнтраля беларускіх акадэмічных арганізацый). У склад новага кіраўніцтва былі выбраны старшыня — Б. Рагуля, на-меснік — А. Смашчок, сакратар — М. Жылік, рэферэнты — Цвірка, Вінніцкі, Набагез, старшыня стыпендыяльнага фонду — Часлаў Сіповіч, скарбнік — А. Надсан. У прыёме з нагоды з'езда прынялі ўдзел біскуп Б. Слосканс, рэктар Лювенскага універсітэта ван Ваенберг.

«У Лювене расла і мацнела беларуская студэнцкая група, — пісаў У. Немановіч ў артыкуле «На службе мастацтва і ідэі». — Разам з ростам пашыраеца і поле дзеянасці. Студэнты пераймаюць кіраўніцтва рабочай арганізацыі. На універсітэцкім форуме зачытываюцца інфармацыйныя рэфераты, ладзяцца ўрачыстыя акадэміі з нагоды нацыянальных святаў. І вось тут штораз больш пачынае адчувацца патрэба адпаведнага рэпрэзентавання беларускай песні і танца. Добрая воля ёсьць, не стае толькі дырыгента. А што, каб запрасіць сюды кампазітара Равенскага? — паўстае думка. Праўда, спецыяльнымі матэрыяльнымі магчымасцямі пахваліцца нельга. Але колькі студэнтаў прыязджала сюды, не маючы яшчэ стыпендыі? Салідарнасць выручала заўсёды»³.

Урад ЦБАА пропанаваў кампазітару пераезд у Лювен. Айцец Р. Кавэлярт дапамог вырашыць усе фармальнасці з бельгійскім урадам для прыезду М. Равенскага. Улетку 1950 г., перад пачаткам новага акадэмічнага года, маэстра ўжо перабраўся ў Лювен.

«Не паспелі яшчэ з’ехацца ўсе студэнты, — пісаў У. Немановіч, — а ансамбль пачаў сваю працу. Вялікага выбару не было: 30 асобаў. Некаторыя з іх спявалі пад рукой сп. Равенскага яшчэ ў Нямеччыне. Але былі і такія, што не спявалі нідзе і ніколі, хіба што сабе пад носам у хвіліны добрага настрою. Не трэба дзівіцца, што яны вельмі скептычна аднесліся да сваёй новай кар’еры. Але спадар Равенскі быў няўмольны. [...] Няўтомная праца, якую не адзін лічыў блізу безнадзейнай, пачала даваць свае вынікі. [...]»

³ Наперад! № 25. С. 21.

Паралельна з хорам вывучаліся й танцы. І ўжо за тры месяцы працы ансамбль даваў свой першы канцэрт у Лювене. Пасля заканчэння праграмы рэктар прыйшоў асабіста прывітаць кампазітара, кажучы, што ён ужо больш за дваццаць гадоў не чуў падобнага хору...»⁴

Ансамбль беларускай студэнцкай группы ў Лювене часта выязджаў у розныя гарады Бельгіі, Францыі, Германіі з выступленнямі. У красавіку 1951 г. у Льежы адбыўся міжнародны канцэрт «Скарбы єўрапейскага фальклору», на якім ансамбль пад кіраўніцтвам М. Равенскага быў адзначаны як адзін з лепшых. 10 лютага 1952 г. калектыв паспяхова выступіў у Брюсселі. Вялікім дасягненнем М. Равенскага стаў запіс грамафонных плітак беларускага студэнцкага хору.

Вясной 1951 г. чатыры беларускія студэнты закончылі студыі ва ўніверсітэце, а ў верасні пяць: Аўген Смаршчок — псіхалогію, Зоя Смаршчок — фармацыю, У. Набагез, Ю. Лыслоў і М. Жылік — медыцыну. На месца закончыўшых студыі прыехалі новыя студэнты з Англіі (6) і Бельгіі (1). На пачатку новага навучальнага 1951/52 г. тут быў 31 студэнт. Моладзь прымала актыўны ўдзел у грамадскім жыцці. У Саюзе беларусаў Бельгіі працавалі В. Кіпель, Вітаўт Рамук, А. Смаршчок, П. Урбан і інш. А. Смаршчок акрамя сваіх студыяў займаўся арганізацыяй душпастырства праваслаўных беларусаў у Бельгіі. Ян паведамляўся ў часопісе «Божым шляхам»⁵, беларускія студэнты ў Лювенскім універсітэце карысталіся вялікай пашанай і даверам, нават старшынёй Міжнароднага студэнцкага аб'яднання тут быў выбраны беларус. У 1952 г. беларускія студэнты ў Лювене ўрачыста адсвятковалі ўгодкі 25 Сакавіка. На запросіны Камітэта дапамогі беларускім студэнтам сюды прыехаў кардынал Тысеран з Рыма, які зрабіў інагурацыю новага Беларускага студэнцкага дома. З гэтага часу беларускія студэнты афіцыйна мелі свой дом, у якім маглі жыць усе разам і які самі адрамантавалі да гэтага ўрачыстага дня.

Увесень 1952 г. пачаўся новы навучальны год. Забурліла жыццё і ў Беларускім студэнцкім доме. З агульнага ліку беларусаў, што былі запісаны ў папярэднім навучальнym годзе (33) пакінулі студыі 2, паспяхова здалі іспыты 24, 7 чалавек (ці інакш 22,58%) «праваліліся». На месца выехаўшых прыбылі ўжо новыя студэнты: з Англіі — 3, з Францыі — 1. Калі праанализаваць сітуацыю, то трэба адзначыць, што першыя два гады студыяў былі самыя цяжкія, бо універсітэт быў перапоўнены і звычайна на першым годзе «зразалі» 50–70%. Таксама трэба сказаць, што беларускія студэнты былі доўгі час адарваны ад науки. Ім даводзілася цяжкай фізічнай працай зарабляць на штодзённы хлеб. Адной з прычын было і няведение французскай мовы. Студэнты былі таксама загружаны грамадскай працай, але гэтыя прычыны, як адзначалася, амаль не ўплывалі на вынікі іспытаў.

⁴ Наперад! № 25. С. 21.

⁵ Божым шляхам. 1952. № 51. С. 15.

Для прыкладу прывядзём расклад ліку студэнтаў па гадах навучання і факультэтах на 1953/54 н. г. (стан на 12.10.1953):

Назва факультэта	Гады навучання					
	1	2	3	4	5	6
Сацыяльна-палітычных навук	2	5	3			
Гістарычны			2			
Гісторыі мастацтва		1				
Псіхалагічны	1					
Юрыдычны	1					
Гандлёвы	1	2				
Медыцынскі	1				1	1
Агронамічны	1					
Хімічны		1		1		
Геалагічны				1		
Інстытут фізічнага выхавання		1				
Інжынерных навук	1	2				
Школа лабарантак			1			
Электратэхнічны інстытут у Льежы		1				
Разам 32	9	13	6	2	1	1

Сярод студэнтаў былі 3 дзяўчыны і 29 хлопцаў. Студэнты, за выняткам двух, жылі ў Беларускім студэнцкім доме. Узрост большай часткі студэнтаў — ад 25 да 29 гадоў. На 1953/54 н. г. акадэмічным камітэтам было прызначана для беларусаў 29 стыпендыя — 2 000 бельгійскіх франкаў у месяц (прыкладна 40 долараў), кожнаму студэнту таксама выплачваліся на руки месячная кішэнная гроши — 200 франкаў. Камітэт дапамогі беларускім студэнтам Лювенскага ўніверсітэта быў зацверджаны Міністэрствам юстыцыі і меў свой статут.

У 1953 г. на чарговым сходзе Беларускага студэнцкага згуртавання старшыней арганізацыі быў абраны Я. Запруднік. Пасля трохгадовага перыяду аднавіў свой выхад часопіс «дванаццаткі» — «Наперад!», бо большая частка сяброў «дванаццаткі» прыехала на студы ў Лювенскі ўніверсітэт. Але ў tym жа 1953 г. беларускія студэнты панеслі і вялікую страту. Пасля хваробы памёр кампазітар і кіраунік студэнцкага хору М. Равенскі.

У 1953 г. атрымаў ступень магістра па геалогіі В. Кіпель, А. Арэшка скончыў хімічны факультэт і ўзяўся за напісанне доктарскай працы,

а В. Рамук здаў свае апошнія іспыты ў Лювенскім універсітэце і атрымаў ступень доктара медыцыны.

У 1954 г. закончылі студыі шэсць беларускіх студэнтаў:

1. Леанід Вінніцкі — сацыяльна-палітычных навук са ступенню магістра;
2. Анатоль Занковіч — медыцынскі са ступенню доктара;
3. Янка Запруднік — гістарычны (магістр);
4. Аляксандр Марговіч — сацыяльных і палітычных навук (магістр);
5. Павел Урбан — гістарычны (магістр);
6. Уладзімір Цвірка — сацыяльных і палітычных навук (магістр).

Чатыры апошнія з іх атрымалі доктарскія стыпендыі на працяг студый.

Уладзімір Бакуновіч атрымаў у Лювенскім універсітэце ступень доктара эканоміі, Я. Жучка скончыў політэхнічны факультэт, Міхась Сайка-Міхальскі — факультэт археалогіі і гісторыі мастацтва, В. Кіпель абараніў доктарскую дысертацыю па мінералогіі, Зора Кіпель закончыла хімічны факультэт, Лаўрэн Клыбік — фармацэўтычны факультэт, Васіль Шчэцька — факультэт сацыяльна-палітычных навук і г. д.

Цяпер у Лювенскім універсітэце вучыцца адна беларуска — Ірина Дубянецкая.

Вольга Равенская-Аляксеенка (Мінск)

ЗГАДКІ ПРА МІКОЛУ РАВЕНСКАГА

Калі гаварыць аб маіх уласных успамінах пра Міколу Равенскага, то гэта былі проста некалькі светлых дзіцячых монантаў. Мне было ўсяго чатыры гады, як бацька пакінуў Беларусь. І толькі праз 40 гадоў пасля яго смерці я змагла паехаць у Бельгію, дзе ён пахаваны, каб пакланіцца яго магіле. Усе гэтыя гады я хавала ў глыбіні сваёй памяці тое нямногае, што помніла пра бацьку сама. Згадваеца, як я сядзела на стале, за якім ён працаваў. Гарэла настольная лямпа, ён, як заўсёды, пісаў ці чытаў, а я займалася сваімі дзіцячымі справамі. Добра помню, як чаплялася за яго штаніну. Вось і ўсе мае успаміны.

Пра Міколу Равенскага я ведаю пераважна з расказаў маці, щёткі, стрыжечных сясцёр, з успамінаў людзей, якія былі разам з ім у Германіі, а потым у Бельгіі, дзе і праводзілі яго ў апошні жыццёвы шлях. Мая маці гаворыць пра бацьку: «Золата, а не чалавек. Сведчу, як перад Богам. Не кар'ерыст, не прайдзізвет. Такім заўсёды цяжка. Быў вельмі добры, ніколі нікога не пакрыгудзіў. Чалавек высокай культуры».

Кампазітар Анатоль Багатыроў успамінае: «Равенскі быў сціплы, сумленны. Выдатны знаўца беларускага фальклору, пісаў музыку ў беларускім нацыянальным стылі. У той час добра жылося тым, хто ўступіў у партыю. Равенскі ж быў беспартыйным, таму пррабіваўся з цяжкасцю. Ён застаўся ў нашай памяці як таленавіты музыкант, што ўсё сваё жыццё прысвяціў народнай музыцы. Любіў слухаць, збіраў, запісваў і апрацоўваў народныя песні. Глыбокае вывучэнне фальклору, яго гісторыі і разнастайнасці далі яму падставы высока ацаніць духоўную творчасць беларусаў. У мяне захоўваецца неапублікованая праца Равенскага «Характэрныя асабістасці беларускай народнай песні». Ён там піша: «Надзвычайныя здольнасці беларускага народа наогул, а ў прыватнасці да спеваў і музыкі настолькі вялікія ды багатыя творчасці, што ўсё сваё жыццё ён праводзіць у абсолютнай неразлучнасці з песняй». Народную музыку Равенскі палюбіў з дзяцінства і прысвяціў ёй усё сваё жыццё.

Выступленне мужчынскага хору студэнтаў-беларусаў Лювенскага ўніверсітэта пад кіраўніцтвам Міколы Равенскага ў Льежы (Бельгія).
26 сакавіка 1951 г.

Ён успамінаў, як да яго прыйшло сур’ёзнае захапленне народнай песней. «Гэта адбылося, калі я працаўаў дырыжорам царкоўнага хору і настайнікам спеваў у Навагрудку перад Першай сусветнай вайной: «Адночы, — згадваў мне Мікола, — у час жытва я ішоў па дарозе. Хоць сонца было ўжо на заходзе, жнеі яшчэ жалі. Прысеў на прыдарожны камень, ча-каючи сваю дзяўчыну. Абапал пералівалася каласамі жыта. Грамадкі жне-яў, паракіданыя па ўсім полі, увіхаліся каля снапоў. Мяне ведалі ўсе, таму, пабачыўшы мяне, найбліжэйшая група жанчын і дзяўчат завяла жніўную песню. Іншыя, далейшыя, адна за адной падхоплівалі яе. Урэшце співала ўсё поле. Адлегласць між групамі была вялікая, і гукі неяк дзіўна змешваліся між сабою. Да гэтага далучалася рэха. А ўсё разам тварыла неапісаную, цудоўную сімфонію... Жнеі ўжо замоўклі, а рэха яшчэ доўга пералівалася, заміраючу ў далечыні. Не раз у жыцці я успамінаў той вечар і ту ю дзіўную сімфонію». З таго часу ён і зацікавіўся народнай песняй».

Лёс Равенскага быў цяжкім. Незадоўга да Вялікай Айчыннай вайны пачалася новая страшная паласа для свядомай беларускай інтэлігенцыі. Не абмінула яна і бацьку. Ён трапіў у спіс, дзе былі пералічаны людзі, «вінаватыя» перад савецкай уладай. Галоўная яго віна заключалася ў творчым супрацоўніцтве з так званымі «пісьменнікамі-нацдэмамі», у яго дружбе з Уладзімірам Дубоўкам, на вершы якога ён пісаў музычныя творы. У 1938 г. быў арыштаваны родны брат Равенскага Антон, якога праз некалькі месяцаў расстралілі. Па ўсім белым свете іх было тады толькі двое — блізкіх па духу і па крыўі людзей. Ад Равенскага адварочваліся

знаёмыя. Яго выключылі з Саюза кампазітараў, у кансерваторыі яму пакінулі толькі адзін прадмет — гармонію. Меліся яго выселіць з кватэры. Над яго галавой згушчаліся хмары. І, як сведчыць А. Багатыроў, прозвішча Равенскага ўжо было сярод прозвішчаў тых, каго абавязкова арыштавалі б, калі б не пачалася вайна.

Як і на мільёны людзей, ваеннае ліхалецце абрывулася на Равенскага, нібы абвал, і ён вымушаны быў выбіраць свой шлях. Жыццё бацькі ніколі не было простым. Але вайна абяздоліла яго канчатковая: адабрала дзяцей, разлучыла з радзімай. У 1944 г. ён выехаў за мяжу — гэта быў адзін спосаб застацца ў жывых...

У акупаванай жа Беларусі Равенскі служыў Богу. Ён падаўся ў Чэрвень, дзе ў царкве быў псаломшыкам, выконваў іншыя абавязкі, потым стаў рэгентам царкоўнага хору. Ён любіў і ведаў царкоўную музыку, сам напісаў многа чудоўных твораў, якія і цяпер гучыць у храмах. Бацька быў веруючым чалавекам. І гэтая вера, любоў да Бога дапамагла яму выстаяць у найцяжэйшых жыццёвых выпрабаваннях. Яго старэйшая дачка, Лёля Равенская, была ў час вайны партызанскаю сувязной, блізкай сяброўкай Ісая Казінца, які з першых дзён акупацыі Мінска стварыў падпольную групу. Пасля катаванняў Казінца павесілі, а Лёлю расстралілі ў двары мінскай турмы. Равенскі ведаў, як яна загінула, і гэты боль застаўся ў яго сэрцы да канца жыцця.

Вось што рассказвае аб ад'ездзе Равенскага за мяжу краязнаўца, настаўнік па прафесіі Уладзімір Дарагуш з г. Чэрвена. Хлапчуком ён співаў у царкоўным хоры, якім у той час Равенскі дырыжыраваў: «Паехаў Мікола Равенскі ў Нямеччыну ў канцы вайны, і добра зрабіў, што паехаў, бо каб застаўся ў Чэрвени, то напаткаў бы яго страшны лёс. У турму забраўлі б ці без суда і следства расстралілі б, як гэта здарылася з царкоўным старастам, ціхім і добрым чалавекам. Калі горад вызвалілі нашы, нейкі партызанскі інтэндант вывёў яго ў двор і расстраліў. Тое ж самае было б і з Равенскім».

Дзесяць гадоў Равенскі жыў за мяжой, дзе быў добра вядомы сярод беларускай эміграцыі, дзе шырока выконвалася яго музыка. У пасляваенны час у Германіі ў шматлікіх лагерах для перамешчаных асоб ён працягваў сваю творчую працу. У гэтых складаны час ён не бяздзейнічаў, не адрокся ад музыкі, як некаторыя іншыя. Найперш ажыў і жыў у ім хормайстар, школьні настаўнік, аднак не «загінуў» і кампазітар. Вянцом усёй яго кампазітарскай творчасці эмігранцкага часу, а можа, і найбольшым помнікам яму наогул, стала патрыятычная малітва «Магутны Божа». Гэты гімн адразу стаўся і застаецца найлепшым увекапомненнем духу і імя ейнага творцы — «Лірніка», як яго называлі тыя, хто быў з ім побач. Малітву тую ведаюць і співаюць у многіх краінах свету. Я чула яе ў выкананні многіх харовых калектываў, і мне вельмі шкада, што, у асноўным, выконваюць яго так «слёзна», што гэта ўжо не гімн, а нейкая жальба. А на самой справе аўтар

Жалобная служба ў час пахавання Міколы Равенскага ў Лювене. 1953 г.

тут выказаў павагу Уладару Сусветаў, «вялікіх сонцаў і сэрц малых». Песня сапраўды павінна спяванца як гімн, што стварыўся па загаду сэрца кампазітара. У душы яго тады гучалі мелоды пакінутай Бацькаўшчыны. Ён жадаў суайчыннікам спору ў працы, веры ў прауду.

У Бельгіі, у Лювене, дзе Равенскі многа працаваў, спяшаўся працаваць, бо ведаў, што час засталося мала, у яго началі праяўляцца сімптомы невылечнай смяротнай хваробы. Прайшла аперацыя, а пасля яе доўгія месяцы лячэння. Работа ў Лювене была нялёгкай: штодзённыя спеўкі, індывідуальная заняткі, бадай што месячныя гастролі ў розных гарадах Еўропы, творчая праца, падрыхтоўка да друку песеннага зборніка, супрацоўніцтва з Беларускім інстытутам навукі і мастацтва, дырыжыраванне царкоўным хорам. І гэта — не ўвесь пералік яго заняткаў. У яго пакоі гарэла святло далёка ў ноч — да трэній, чацвёртай, пятай гадзіны. Трэба было яшчэ столькі зрабіць, а часу заставалася няшмат.

У пачатку пяцідзесятых у друку ўсё часцей з'яўляліся выказванні аб патрэбе наспіваць у эміграцыі беларускія грамафонныя дыскі. Равенскі, разумеючы, што толькі яго ансамбль можа ажыццяўіць гэту задуму, з энтузіязмам бярэцца за справу. Выйшаўшы з бальніцы, яшчэ зусім слабы, ён, аднак, не слухаў ніякіх пратэстаў: трэба, маўляй, наспіваць дыскі! Дзесяткі паездак у студыю і назад, доўгія гадзіны наспеўвання — адкуль толькі бралася энергія і сіла волі ў так слабым ужо целе?! Закончышы наспеўванне, Равенскі аднойчы прагаварыўся: «Дзякую Богу, што скончылі! Я не ведаю, ці перажыў бы яшчэ колькі такіх падарожжаў». Дыскі тыя цяпер захоўваюцца ў мяне. Я іх атрымала ад Зоі Смаршчок, калі ездзіла ў Бельгію, каб побываць на магіле бацькі. Антон Адамовіч у сваіх успамінах піша:

Пахавальны картэж Міколы Равенскага накіроўваецца на могілкі

«У вадну сакавіковую шэрую раніцу сп. Равенскі адыйшоў ад нас — так ціха і скромна, як і жыў. Над яго магілай-курганом вянкоў — урачыста плыў ягоны ж жалобны марш: «Спі пад курганам герояў, Твой мы працягваем шлях».

Я вельмі ўдзячна ўсім тым, хто дапамагае вярнуць імя і спадчыну Равенскага на радзіму: кіраўніцтву Міжнароднай асацыяцыі беларусістай, журналістцы Дзіяне Чаркасавай, якая адной з першых сабрала багаты матэрыял пра кампазітара, апублікавала яго ў газэце «Голос Радзімы», музычнаму дырэктору Беларускага радыё Людміле Метаковіч і многім-многім іншым людзям — усіх не пералічыць.

Анатоль Мяльгуй (Мінск)

КАМПАЗІТАР, ЯКІ ДАЎ БЕЛАРУСАМ ГІМН: МІКОЛУ РАВЕНСКАМУ — 115

Здавалася б, у 115-гадовы юбілей вядомага беларускага кампазітара-эмігранта Міколы Равенскага, які закончыў свой жыццёвы шлях у Бельгіі, чакаць большага, чым з'яўленне грунтоўнага артыкула ў «Энцыклапедыі гісторыі Беларусі», у наш час не прыходзіцца. Так яно і атрымалася, і за гэта вялікі дзякую! Таму зноў уся праца па ўшанаванню выдатнага творцы (і да гэтага трэба ўжо прывыкаць) легла на плечы грамадскіх структур і арганізацый, якія выявілі тое, што яны здатны сама-арганізавацца ў дасягненні мэтаў захавання культурнай спадчыны Беларусі, маюць трывалыя арыенціры і планы ў ажыццяўленні гэтых мэтаў.

Рэальным унёскам незалежных беларускіх грамадскіх структур ва ўшанаванне памяці знакамітага аўтара гімна «Магутны Божа» стала выданне суполкай БМАгроуп фанаграфічнага Збору твораў Міколы Равенскага у знанай серыі «Беларускі музычны архіў». Так атрымалася, што выданне кампакт-дыска з аднайменнай называй «Магутны Божа» і яго прэзентацыя ў кінатэатры «Змена» сталіся цэнтральнай падзеяй ва ўрачыстасцях, звязаных з 115-гадовым юбілеем беларускага кампазітара. І ў гэтым маглі пераканацца тыя, хто трапіў на гэтую мемарыяльную імпрэзу, удзельнікамі якой былі дачка М. Равенскага Вольга Равенская-Аляксеенка (на дыску запісаны тры творы М. Равенскага ў выкананні дачкі — «Мой родны кут», «Вясна» на вершы Якуба Коласа і арыя Браніславы з оперы «Браніслава»), аўтар прадмовы да дыска паэт, кінадраматург У. Мароз, спявак і даследчык гісторыі беларускай музыкі Віктар Скарабагатаў (у выкананні сп. Скарабагатава гучала песня М. Равенскага «Менск»), выдаўцы з БМАгруп... Іх успаміны і развагі пра творчую спадчыну М. Равенскага сталі своеасаблівым напамінам пра тое, як ашчадна трэба адносіцца да талента, да творчых пошукаў кампазітараў старой школы. Прыклад такіх узорных адносін да культурных скарбах беларускага народа дае нам беларуская эміграцыя, дзякуючы

руплівасці якой былі захаваны шмат якія творы, што трапілі на кампакт-дыск «Магутны Божа».

Бадай самым хвалюочым момантам вечарыны памяці М. Равенскага стаў аповед дачкі кампазітара Вольгі Равенской-Аляксеенка пра тое, як яна выконвала ў хоры пад кіраўніцтвам В. Роўды цудоўныя творы, у тым ліку і гімн «Магутны Божа», і не ведала пра тое, што аўтар гэтых неўміручых твораў — яе бацька. А калі пра гэта даведалася, дык горка плакала, успамінаючы свой і бацькаў цяжкі лёс...

Заслужаны артыст Беларусі Віктар Скарабагатаў звярнуў увагу слухаючоў на экуменічную сутнасць духоўнага гімна ўсіх беларусаў «Магутны Божа», які сёння гучыць у храмах ўсіх хрысціянскіх канфесій у Беларусі. Гэты факт тым больш унікальны, калі ўлічыць, што аўтарства яго належыць пяру праваслаўнага паводле веравызнання музыканта.

У праграме Міжнароднага фестывалю духоўнай музыкі «Магутны Божа» гімн Міколы Равенскага пастаянна гучыць у выкананні хораў і спеўных гуртоў з усяго свету. І хутка надыдзе час, калі стане магчымым выданне асобным дыскам ўсіх гэтых варыянтаў гімна «Магутны Божа» — столькі цікавых музычных увасабленняў знанага твора існуе ў свеце!

Ад выдаўцу BMAgroup слова бралі журналіст, складальнік дыскографіі і бібліяграфіі дыска В. Мартыненка, рэдактар праекта В. Арэшка, кіраўнік BMAgroup В. Супрановіч, якія распавялі пра шлях, што быў перадолены ад ідэі ўшанавання памяці кампазітара да ажыццяўлення паўнавартаснага фанаграфічнага выдання, прымеркаванага да 115-й гадавіны з дня нараджэння М. Равенскага.

Лагічным працягам размовы стаў сеанс фільма «Успамін пра Міколу Равенскага» (аўтар сцэнарыя У. Мароз, рэжысёр У. Жданоўскі). Эмацыянальным стрыжнем гэтай стужкі сталі запісы твораў кампазітара і іх выкананне дачкой В. Равенской-Аляксеенка, а таксама сенсацыйны ўспаміны пра даваенны перыяд жыцця кампазітара, што пакінулі кампазітар А. Багатыроў і музыказнаўца Б. Смольскі.

А завяршылася мемарыяльная імпрэза агульным выкананнем гімна «Магутны Божа». І прагучала гэтая неўміручая мелодыя не столькі пафаснай старонкай у спланаванай праграме, як яскравым ўвасабленнем павагі да творчасці выдатнага беларускага кампазітара, своеасаблівымі ўводзінамі ў праграму навінкі-дыска.

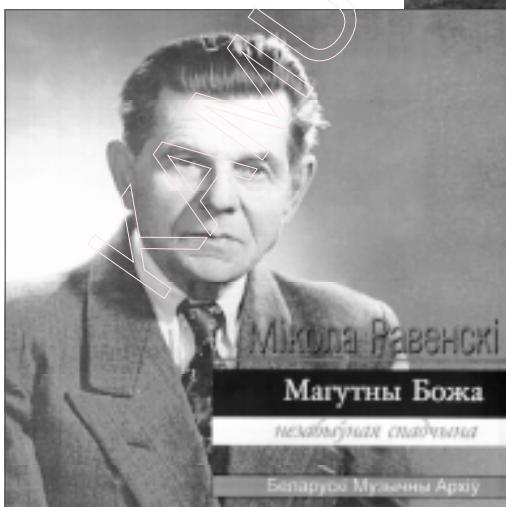
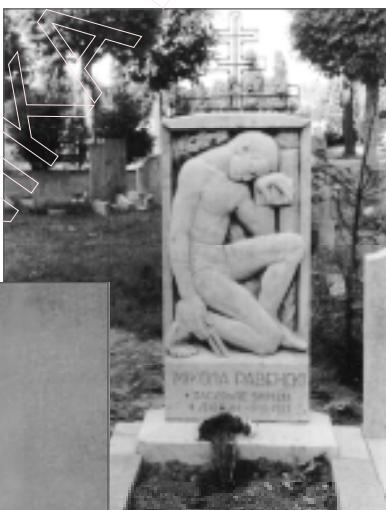
Сярод жа трох варыянтаў выканання гімна, што запісаны на дыску, асаблівай цікавасцю вылучаецца варыант у выкананні выдатнага беларускага спевака-эмігранта Пётры Конюха (бас) і казачага хору пад кіраўніцтвам П. Жараўа (ЗША). Па-першае, незвычайнімі тэмбравымі афарбоўкамі, своеасаблівымі «эмігранцкімі» інтанацыямі і акцэнтам, а таксама глыбокай настальгічнай прачуласцю пазії Н. Арсенневай.

Фальклорнымі матывамі, якімі прасякнута ўся творчасць кампазітара, напоўнена і разгорнутая інструментальная п'еса — вялікая сюіта для

фартэпіяна М. Равенскага. Яе віртуозна і натхнёна выканавіцтвам піяніст Ігар Алоўнікаў. Гэты твор сведчыць пра рознабаковасць музычных прыхільнасцяў М. Равенскага і яго жаданне реалізаваць сябе ў разнастайных музычных формах і жанрах. Таму яго апрацоўкі фальклору можна назваць узорнымі з пункту гледжання захавання і ашчадных адносін да меладычнай асновы народных шэдэўраў. У гэтым сэнсе творчасць кампазітара падаецца ўзорнай для беларускіх кампазітараў сучаснасці, якія сёння шукаюць тое, што называецца нацыянальным музычным генатыпам. Пра шлях кампазітара М. Равенскага ў гэтым пошуку беларускай тоеснасці можна распавесці новы дыск — «Магутны Божа». Слухаем жа ў яго апрацоўцы народныя мелодыі «Дарагая мая староначака», «Ды ўжо сонейка», «А ў полі варбала», гумарыстычнае «Вяселле камара і мухі», танцевальнуе «Польку Янку» і спрабуем зразумець вытокі феномена стваральніка духоўнага гімна беларусаў «Магутны Божа» Міколы Равенскага.

Помнік беларускаму кампазітару
Міколе Равенскаму на могілках у Лювене.
Скульптар Міхась Наўмовіч

Дыск, выдадзены ў памяць
Міколы Равенскага
Беларускай музычнай
альтэрнатывай у Мінску.
2001 г.

Янка Запруднік (Нью-Ёрк, ЗША)

**СТУДЭНЦКІЯ ГАДЫ Ў БЭЛЬГІІ
(Урыўкі з кнігі «Дванаццатка»,
якую завяршае аўтар) ***

ВЯТРАК ПАМЯЦІ

Круціца вятрак памяці... Мітусяцца адзін за адным вобразы дзесяцігадовага пэрыва (1946–1955 гг.): паваенна Нямеччына, старажытнае места Рэгенсбург, баварская вёсачка Міхельсдорф, гімназія ймя Янкі Купалы, пасъля — выезд у Англію, малійнічая Шатляндыя, вугальнія шахты, выдаваныне часопісу «Наперад!», а далей — студэнцкія гады ў Бэльгіі, гарачае лета ў Рыме, хор кампазытара Равенскага й гастрольныя падарожжы ў Бруссель, Бон, Парыж, Лёндан, наведаныне Злучаных Штатаў і Канады. І нарэшце — дыплём Любэнскага ўніверсітэту, як пузёўка ў далейшае жыцьцё, г. зн. на працу ў Беларускай рэдакцыі радыёстанцыі «Вызваленне» (пазнейшая «Свабода») — спачатку ў Мюнхэне, а пасъля ў Нью-Ёрку. Адным з эпізодаў у гэтым жыцьцёвым калейдаскопе была Дванаццатка.

Храналягічна тэма Дванаццаткі ляжыць паміж часам, пра які апавядвае кніга Яна Максімюка «Беларуская гімназія імя Янкі Купалы ў Заходній Нямеччыне 1945–1950» (1994) і парою, пра якую расказываюць мэмуары др. Барыса Рагулі «Беларускае студэнцтва на чужынне» (1996).

Гісторыя Дванаццаткі — гэта аповяд пра дванаццацёх беларускіх хлапцоў, якія апынуліся без бацькоў у паваеннай Заходній Нямеччыне. Маючы сярэднюю або няпоўную сярэднюю асьвету, яны ў студзені 1947 года надумаліся ехаць на працу ў Англію — падобна як цяпер маладыя людзі зь Беларусі імкнуцца выехаць куды-небудзь на Захад, адныя ўцякаючы ад перасльду, другія — у пошуках заработка. Толькі розыніца паміж намій нашымі сённяшнімі аднагодкамі была ў тым, што ў нас ня было выбару паміж Бацькаўшчынай і Захадам. У падсавецкую

* Па просьбe аўтара пакідаем у публікацыі яго правапіс — тарашкевіцу.

сталінскую Беларусь дарога была зачынена кожнаму з нас, хто не хацеў рзыкаваць сваёй свабодай або й жыццём. А ў выезьдзе на працу ў Англію, у нашым рамантычным узросце, мы бачылі магчымасць ня толькі зарабіць на хлеб, але й на далейшую навуку. Падарожжа за Ля-Манш сталася таксама прычынай выдаваньня намі часапісу «Наперад!» (выйшла 26 нумароў), дзякуючы якому нам у вялікай меры пашчасціла трапіць у бэльгійскі ўніверсітэт у Лювэне.

На Беларусі сёньня таксама ёсьць свае дванаццаткі, дзясяткі, сямёркі, большыя або меншыя групы сяброў і сябровак, якім, можа, будзе цікава й карысна даведацца, як іхныя аднагодкі ў канцы 1940-х – пачатку 1950-х гадоў, у ростані з бацькамі ѹ роднай зямлЁй, прабіваліся праз гушчу цяжкасцяў у новых абставінах, у чужым незнаёмы асяродзьдзі. Гісторыя Дванаццаткі, думаецца, можа быць прыкладам таго, як можна дамагчыся ѹ жыцці асабістай удачы праз адданасць нацыянальнай ідэі, застаючыся прытым верным хрысьціянскаму запавету любіць свайго бліжняга, як самога сябе. Прыклад гэты, як ніколі раней, патрэбен сёньня беларускай моладзі і на чужыне, і на Бацькаўшчыне, дзе беларушчына змагаецца за сваё выжыванье. На Беларусі сёньня нязлічоныя групы моладзі шукаюць сябе самых, шукаюць большага сэнсу ѹ жыцці, чымся толькі прыстойнае абыватальства. Так што гісторыя Дванаццаткі — гэта аповяд пра жыццёвы шлях маладых беларусаў у далёкім замежжы ѹ сярэдзіне мінулага веку для маладых беларусаў XXI стагодзьдзя.

ПАТРЭБА ЖЫЦТЬВАГА АРЫЕНТЫРУ

Мая тэма звязана таксама з агульным пытаньнем арыентыраў у жыцці, пытаньнем нацыянальнай ідэі як мабілізацыйнага фактару ѹ асабістым і грамадzkім быце, пытаньнем творчай энэргіі. У адным зь вершаў беларускага эміграцыйнага паэта Янкі Юхнаўца ёсьць глыбокі сваім сэнсам вобраз: «Глядзі: амеба раджае новую зямлю і неба». Так, апінуўшыся на эміграцыі ѹ зруйнаванай вайной Нямеччыне, а пасля — у іншых далёкіх краёх, даводзілася тварыць беларускую «землю і неба», пачынаючы з самога сябе й напаўняючы яе зъместам «паводля вобразу й падабенства» Радзімы. Радзіма была для тварцоў «землі і неба» ня толькі прататыпам, але й імпульсам, натхняльніцай і духовым стабілізаторам. У сувязі з гэтым прыгадваюцца гутаркі з Бронем Міркоўскім, майм малодшым калегам па працы ѹ Беларускай рэдакцыі Радыё «Свобода» ѹ Нью-Ёрку. Броня нарадзіўся ѹ Лідзе, але ў часе паваеннага перасяленыя зь Беларусі ѹ Польшчу маці зь ім перабралася ѹ Варшаву. Пасля ён жыў у Парыжы, Мюнхэне; добра валодаў некалькімі мовамі, быў прыемным суразмоўцам. У Броні заўсёды былі нейкія праекты. Аднойчы, недзе ѹ канцы 70-х гадоў, ён узяўся ўгаворваць мяне падацца разам у масоны. Заснuem, казаў, беларускую лёжу й зробім нешта карыснае для беларускае справы. Броня беларускай справай

лішне не пераймаўся. З касмапалітычным съветаглядам, ён больш цікавіўся падзеямі ў Лацінскай Амэрыцы, чымся ў Беларусі, плянаваў канчальна пасялянца ў Пэрру, але ведаў, што для мяне карысць беларускай справы — гэта важкі аргумэнт. Не выпадала высьмейваць ягоны масонскі пражэкт, і я, аднекваючыся, спасылаўся на занятасць. А сам сабе думаў: як добра адчуваць пад сабой цвёрды духовы грунт — мець мэту ў жыцці й не кідацца ў розныя бакі ў пошуку новых імпульсаў.

Тэма Дванаццаткі для мяне натуральная ішчэ й таму, што яна йдзе ад пачуцця салідарнасці зь сябрамі, зь якімі прыйшлі цікавыя маладыя гады. У дачыненіні да памёрлых пачуццё салідарнасці перарасло ў маральны абавязак зъберагчы памяць пра іх, расказаць пра іхны ўдзел у нашай калектывнай адукацыі.

Ад часоў Дванаццаткі мінула больш за поўстагодзьдзя. Пэрыяд гэтых ў мaim жыцці быў напоўнены падарожжамі й пераездамі, рэалізацыяй аса-бістых задумак, грамадзкай працай ды рознымі бытавымі клопатамі. Pra Дванаццатку думалася проста як пра адзін са шматлікіх калірных эпізо-даў мінуўшчыны. Дый хуткі тэмп жыцця не пакідаў часу займацца tym, што было, калі чалавек увесе праняты tym, што ёсьць ды што будзе. Зразу-мела, раней цi пазней тэма гэтая нарадзілася-б сама сабой, знутры, дзе яна глыбака залягала. Прысьпешылі ейнае нараджэнне штуршкі звонку.

Ішчэ ўлетку 1990 году, вяртаючыся з 3-га сусьветнага кангрэсу славіс-тай у ангельскім горадзе Гароўгейт, я завітаў у Лёндан пабачыцца са ста-рымі сябрамі ды пагасціць і папрацаваць у Скарыйніцы, Беларускай біблія-тэцы імя Францішка Скарыйны. Сустрэўся там са знаёмым мне ўжо Аляксандрам Баршчэўскім (паэт Але́сь Барскі), загадчыкам катэдры беларус-кай філялігіі Варшаўскага ўніверсітэту. Баршчэўскі папрасіў мяне раска-заць яму пра Дванаццатку. Тэма гэтая зацікавіла яго пасля таго, як ён азнаёміўся ў Скарыйніцы з часапісам «Наперад!». У інтэрв'ю са мной (апублікованае ў беластоцкім «Беларускім календары» за 1992 год) ён даў высокую ацэнку нашаму бэльгійскому месячніку.

Праф. Баршчэўскі быў пад моцным уражаньнем ад часапісу «Напе-рад!» і выказаў гатовасць даць гэтае выданье аднаму са сваіх студэнтаў як тэму для напісання кандыдацкае дысэртацыі. Ня ведаю, цi выканаў ён свой намер, але ацэнка ягоная засталася мне ў памяці.

ГЕНАДЗЬ БУРАЎКІН: «КІДАЙ, БРАТ, ІНШЫЯ ЗАНЯТКІ ДЫ ПІШЫ ПРА ДВАНАЦЦАТКУ!»

Н еўзабаве тэма Дванаццаткі ўзноў успыла на паверхню мае ўвагі. На-сталі перабудовачныя 1990-я гады, гады свабаднейшых контактаў і гу-тарак паміж беларусамі Амэрыкі й прадстаўнікамі Бацькаўшчыны. Бела-рускую місію пры ААН у Нью-Ёрку ўзначальваў тады паэт Генадзь Бураў-кін. Мне давялося быць некалькі разоў гасыцём у спадарства Бураўкіных.

«Дванаццатка» ў поўным складзе на Другім з’ездзе Згуртавання беларусаў у Вялікабрытаніі. Лондан, 22 жніўня 1948 г.

Жылі тады беларускія дыпляматы (як жывуць і дасюль) у доме колішняе савецкае місіі на 67-й вуліцы ў Мангатэне. Будынак пад нумарам 136, што ранейшымі гадамі быў аб’ектам нашых антысавецкіх дэманстрацыяў, стаўся месцам прыязных спатканняў з беларускімі дыпляматамі. Канфрантацийная палеміка перарасла ў нармальны дыялёг, роспыта, аповеды. У будынку місіі стала магчымым заходзіць безь вялікіх перашкодаў, а таксама не праймаючыся лішне, што з вакна па другім баку вуліцы амэрыканская служба бясьпекі будзе браць цябе на сваю плёнку.

У памешканні Бурайкіных на чацвертым паверсе, за кубкам кавы, я расказаў аднойчы Генадзю й ягонай прыгожай жонцы Юлі каротку гісторыю нашага падарожжа на заработкаў ў Англію, а адтуль — на ўніверсытэцкую навуку ў Бэльгію. «Янка, — усклікнуў Генадзь, выслушаўшы маё апавяданнне, — кідай, брат, іншыя заняткі ды піши пра Дванаццатку!»

Генадзеў заклік застаўся ў памяці, але дзе ты будзе сядзець і пісаць пра старое, калі тут пакутліва родзіца новае: даступнай нарэшце сталася Беларусь, якую прагна хацелася пазнаць бліжэй і глыбей. Штагоднія вандройкі па любых сэрцу старых і новых мясцінах роднага краю, удзел у розных міжнародных канфэрэнцыях, праца над конча патрабнымі трyma іншымі кніжнымі праектамі ды падобнае адцягнулі яшчэ на колькі год занятак Дванаццаткай. Але паступова да рэха пачутых ацэнак даходзілі іншыя стымулы, што прымусілі заняцца гэтай тэмай.

Адным з такіх стымулаў сталася выказваньне, пачутае ў 1997 годзе на міжнароднай канфэрэнцыі ў Менску ў педагогічным універсытэце імя Максіма Танка. Там разглядалася проблема беларускага асьветніцтва

ў мінувшыне й сучаснасьці. Адкрываючы дыскусіі, рэктар університету Леанід Ціханаў выказаў глыбокую думку пра ролю пачуцьцяў у адукатыўным працэсе.

«Новая мадэль рэгіянальнай пэдагагічнай адукатыі, пра якую ідзе сёньня размова, — сказаў ён, — павінна быць ня толькі школай прадуктыўнага мысленія, але і школай раззвіцця пачуцьцяў. Без раззвітой культурнай і навукова пабудаванай сферы пачуцьцяў будзе рэзка абмежавана прадуктыўнасць творчага, зурыстычнага мысленія, ня кажучы ўжо пра заганнасць і адмоўныя сацыяльныя вынікі аднабаковага раззвіцця асобы ўвогуле».

І тут-жэ пра паўсюдна разбураную духовасць, спрычыненую савецкай адукатыяй у выніку таго, што пачуцьці як фактар фармаванья асобы былі занядбаныя: «Вынікі працэсу разбурэння асобы, якія мы частковая на-
зіраем у наш час, у многім абумоўлены і тым, што наша сістэма адукатыі адарвалася ад гістарычных каранёў, а дакладней, ня ўлічвала асаблівасці тыпу культур, якія з'яўляюцца асновай фарміравання духоўнасці»¹.

Слухаючы даклад, падумалася: нельга не прызнаць рацыі сп. Ціханаву і ўтым, што сфера пачуцьцяў павінна складаць абсалютную патрэбную частку адукатыўнага працэсу, прычым пачуцьцяў арганічна узрошчаных на глебе і нацыянальнага этасу (этасу, а ня этнусу).

АДУКАЦЫЙНЫ ФОН ДВАНАЦЦАТКІ

Адукатыя, якую мы атрымалі над нямецкай акупацыяй на Бацькаўшчыне ў якай была працягнутая ў Беларускай гімназіі ймя Янкі Купалы ў Нямеччыне, падмацаваная беларускім духам лягеру ДП ды працай у беларускім скайтынгу, якраз і адзначалася тым, што глыбака ўзьдзейвала на пачуцьці, замацоўваючы гэтым адданасць справе нацыянальнага адраджэння, служэжэння свайму народу. Беларуская нацыянальная школа закладала якасці, якія былі «крышку нават незразумелыя» прафэсару Баршчэўскуму, пасъля таго як ён у Лёндане азнаёміўся з часапісам «Наперад!». Зьдзівілі яны й Зянона Пазыняка, які пасъля майго аповяду пра Дванаццатку ў Нью-Ёрку ў Фундацыі Крэчэўскага ў 1998 годзе дапытваўся: «Адкуль у вас браліся такія якасці, як дух, адданасць, вера й энтузіазм?» А браліся яны ад наших самаахвярных настаўнікаў, якія ў цяжкіх акупацыйных умовах на Бацькаўшчыне ды ў ня менш складаных абставінах паваеннага часу ў Нямеччыне далі нам ня толькі веду, але й патрыятычныя пачуцьці, завастрылі бачанье вялікае мэты ў жыцці: служыць Бацькаўшчыне — адчувацьне сэнсу свайго ѹснавання.

Важную ролю ў выхаваўчым працэсе, празь які прайшла большыня хлапцуў з Дванаццаткі (як і сотні іншых юнакоў ды юначак нашага пакаленія

¹ Беларускі гістарычны часопіс. 1998. № 4. С. 66.

На канцэрце ў гонар Дня Волі. Беларускі народны танец выконваюць (злева направа): Людміла Рагуля (кіраўнік), Янка Жучка, Зора Савёнак (Кіпель), Павел Урбан, Зоя Жалязоўская (Смаршчок), Янка Запруднік. Лювен, 28 сакавіка 1950 г.

на эміграцыі), выконваў удзел у рознага роду міжнацыянальных сустэрэчах: скаўцкіх зьлётах, зъездах, мастацкіх імпрэзах ды спаборніцтвах. На гэтых міжнародных форумах — падобна, як на спартовых алімпіядах — мадладым удзельнікам-беларусам даводзілася быць прадстаўнікамі свайго народу — трэба было абараняць ня гэтулькі свой асабісты гонар, колькі імя яй годнасцьца свае краіны, свае нацы. Адчуваныне Бацькаўшчыны на чужыне заўсёды вострае, і сталая патрэба быць ейным «амбасадарам» (калі яна закладзеная ў съведамасці адкуцыным працэсам) вырабляе пачуцьцё адказнасці за сваю краіну, мацуе салідарнасць, грамадзянскую дысцыпліну й асабістую самаахвярнасць. З гэтага гледзішча гісторыя Дванаццаткі можа служыць ілюстрацыяй да тэзы, што паўнавартасная адукцыя абсалютна павінна спалучаць у адно цэлае веду й пачуцьці.

Вярнуўшыся зь менскага канфэрэнцыі пра беларускае асьветніцтва ў мінуўшчыне й сучаснасці, я пачаў часцей варочацца ў думках да тэмы Дванаццаткі, аж пакуль не дасыпела наважанасць пакінуць шмат чаго зь бягучых справаў ды засяродзіцца на гэтай тэме.

УНІВЭРСЫТЭЦКАЕ ЖЫЦЬЦЁ Ў ЛЮВЭНЕ (1950–1954)

Хаданьне вучыцца далей не пакідала нас ад самага выпуску з гімназіі. Яно чырвонай ніткай праходзіць праз усе нумары часапісу «Наперад!». Нашая прага да навукі была нагэтулькі моцнай, што яна межавала з упэўненасцю ў ўдачу. Вітаючы ў «Наперадзе!» выпускнікоў гімназіі імя Янкі

Купалы ў красавіку 1948 году, мы выказалі «моцную веру», што «ў хуткім часе сустрэнемся разам зь імі студэнтамі». Роўна за два гады гэтая вера ажыццяўлілася. У сакавіку 1950 году, пасля двух гадоў ангельскіх шахтаў, мы былі ўжо ў Лювэне.

Моцна падтрымваў нас на духу сп. Барыс Рагуля, якому разам зь іншымі беларусамі-студэнтамі ўдалося ў канцы 1948 году перабрацца з Нямеччыны на далейшую навуку ў Бэльгію. Яшчэ ў трапеві 1949 году ён пісаў нам, што ёсьце надзея дастаць для нас стыпэндыі, і запрады ён з а. Робэртам ван Кавэляртам (якога мы тады яшчэ ня зналі) рабіў усе магчымыя заходы, каб пракласыці нам дарогу да вышэйшай асьветы. Якімі шляхамі гэта мэта была дасягнутая, добра апісаны ў Рагулевай кнізе «Беларускае студэнцтва на чужыні». Кніга ілюстраваная, складаецца з успамінаў самога аўтара ды ўспамінаў шмат каго са студэнтаў, якія вучыліся ў Нямеччыне й Бэльгіі, а таксама ў Парыжы й Мадрыдзе. Зымешчаны ў ёй 28 біографічных даведак пра беларусаў-выпускнікоў заходніх універсітэтаў. У кнізе шмат напісаны пра запачаткованыне ў рост беларускай студэнцкай грамады ў Лювэне ды пошукуі стыпэндыяў. Адзін з дэмаршаў уключаў падарожжа на пачатку 1950 г. Барыса Рагулі з а. Робэртам у Ватыкан, гутаркі з кардыналамі ды аўдыенцыя ў Папы Пія XII. На вынікі падарожжа доўга чакаць не давялося. Рагуля піша: «Праз некалькі дзён мы вярнуліся ў Лювэн. Тры дні пазней віцэ-рэктар Лювэнска-га ўніверсітэту мансінёр Літт заявіў, што папскі нунцій у Бэльгіі паведаміў: нам прызначана 10 стыпэндыяў. Гэта была радасная вестка, і я расказаў яму, што мы маём прыцягнуць у Лювэн большую колькасць студэнтаў. Я меў на ўвазе «Дванаццатку», добра ведамую беларускаму грамадзству на эміграцыі»². Там жа аўтар зазначае, што пасля прыезду ў Бэльгію Дванаццаткі 13 сакавіка 1950 году «ў Лювэне пачаўся новы этап студэнцкага жыцця». «Прыезд Дванаццаткі ў Лювэн, — съведчыць Барыс Рагуля, — быў пераломнім выдарэннем — жыццё актыўізавалася»³.

І вось мы ў Лювэне. Сымпатычны горад: брукаваныя вялікімі камянімі вуліцы, якія памятаюць далёкія мінулыя стагодзьдзі; чиста вымытая вузенькія тратуары; гатыцкія фасады грамадзкіх будынкаў і атмасфера тыповага ўніверсітэцкага места. Лювэн (па-флямандзку — Лёвэн) быў адным з галоўных гарадоў сяроднявечнага Брабантскага княства. Тут сваім часам гаспадарылі, то адзін, то другі, францускія, аўстрыйцкія, гішпанскія князі й каралі. Пасля таго, як Бэльгія здабыла незалежнасць у 1831 годзе, Брабантскае княства падзялілі паміж Нідерляндамі й Бэльгіяй. Ягоная паўдзённая частка — урадлівая даліны трох рэк — найбольш густа заселены раён Эўропы.

Пачынаючы ад XV стагодзьдзя, Лювэн славіўся сваім універсітэтам, занаваным у 1425 годзе. Універсітэт, які славіўся сваёй багатай бібліятэкай,

² Рагуля Б. Беларускае студэнцтва на чужыні. Лёндан (Канада); Нью-Ёрк, 1996. Бач. 102.

³ Таксама. Бач. 142.

На вечарыне ў Доме беларускіх студэнтаў. У сустрэчы ўдзельнічала белгійская моладзь, а таксама вядомы беларускі спявак Пятро Конюх (на першым плане). Першая палова 1950-х гг.

прыцягваў моладзь з самых розных краінаў Эўропы. Вучыліся тут і студэнты з Вялікага Княства Літоўскага — адзін зь недаследаваных разьдзеяў нашай мінуўшчыны. У Першую сусветную вайну Лювэн разам з усёй Бэльгіяй перажыў зынішчальныя франтавыя бай. Пажар спапяліў вялікую частку гораду, у тым ліку й бібліятэку зь ейным унікальным багаццем. Новая бібліятэка, па-суседзку зь якою знаходзіўся наш Студэнцкі дом на пляцы Гувэра, была адноўленая ў 1928 годзе. Агнедзярны будынак падарунак амэрыканскага народу — пабудаваны ў стылі флямандзкага рэнэсансу, адзначаецца элегантнай готыкай. Бібліятэка, фонды якой складаюцца з ахвяраванняў ад розных краінаў съвету, сёньня можа пахваліцца самымі рэдкімі кніжнымі й рукапіснымі скарбамі.

Адзін з пастулятаў Лювэнскага каталіцкага ўніверситету: шлях да чалавечства ляжыць праз свой народ. Тому замежным студэнтам, якія вучыліся ўва ўніверситетэ, пакідалася магчымасць заставацца самымі сабой, без найменшых спрабаў перацягнуць іх на свой бок. У ўніверситетэ вучыліся й вучацца студэнты самых розных нацыянальнасцяў і веравызнанняў, маючы поўную магчымасць захоўваць і культываваць сваю культурную спадчыну, сваю рэлігію. Мы, праваслаўныя, складаючы большыню беларускага студэнцтва грамады, мелі свайго свяятара (а. Аўген Смаршчок), капліцу і ўсё іншае дзеля захоўванья й практыкаванья сваіх рэлігійных традыцый. Было таксама й поўнае зразуменіе з боку кіраўнікоў Камітэту дапамогі беларускім студэнтам нашых нацыянальна-культурных і палітычных патрэбай. Старшыня праф. Дэні і сакратар а. Робэрт ван Кавэлярт, абвода

флямандцы й патрыёты флямандзкае справы, ставіліся да нас, беларусаў, з поўнай прыхільнасцю да беларускага нацыянальнага адражэння. У адным із сваіх выступленняў перад намі а. Робэрт сказаў:

«Палажэнне Вашае Бацькаўшчыны навявае мне адно парадкунанне, хоць і не аналёгію: 50 год таму бальшыня флямандзкае інтэлігенцыі была здэнацыяналізаваная. Яна навет цуралася свае мовы. Упартая й пасъля доўная праца піянэраў нацыянальнага адраджэння прынесла цяпер багатыя плённы, якія бачыць кожны. Вашая Бацькаўшчына ня была так ішчасльвай: пасъля кароткага пробліску свабоды яна была паняволеная зноў — і зноў ня толькі палітычна, але й культурна. Вашу інтэлігенцыю вяніччаюць і русыфікуюць. Вы стаіце цяпер перад вялікім заданнем: ня толькі спрычыніца да вызвалення Беларусі, але й прарабіць працу, на якую мы, флямандцы, патрабавалі 50 год, за 5–10 гадоў... Хай дапаможа Вам Бог... Я веру ў адроджаную маральна, незалежную Беларусь»⁴.

Абставіны й атмасфера для навукі ды праводжання пазанавучальнае працы былі ў Лювэне вельмі спрыяльныя. Матар'ядзяна мы жылі, хоць і ня ў роскаши, але забясьпечаныя. Мы мелі грошы на неабходныя разъезды, на штодзённыя патрэбы ды на сякі-такі культурны адпачынак.

Галоўным нашым заняткам у Лювэне, бязумоўна, была навука — апанаўянне францускае мовы ды здаваныне экзаменаў. Але паралельна адбывалася ў шмат чаго іншага. Студэнты, як ведама, усюды й заўсёды, прынамся ў сваёй бальшыні, застаюцца ў палоне свае маладое натуры. Ім вечна хочацца пагуляць, пазабаўляцца, пазаймацца ўсім іншым, толькі ня збурэннем, якое адкладаецца на пасъля, на зойтра, часамі да апошняй хвіліны. Было такога ці мала ў нашай лювэнскай грамадзе. Тым ня менш, бальшыня з нас займалася адначасна беларускай грамадзкай ды палітычнай працай. Гэтак, управы Саюзу Беларусаў Бэльгіі ды камбатанцкай (вэтэранская) арганізацыі не абыходзіліся бяз удзелу студэнтаў, ня кажучы ўжо пра Саюз Беларускіх Студэнтаў ды Цэнтралю Беларускіх Акадэмічных Арганізацый. Вельмі шмат часу сябры хору й танцевальнага гуртка (усіх каля 25-ці асобаў) аддавалі таксама пробам, а пасъля гастролям ансамблю па гарадох Бэльгіі й суседніх краінаў. А на нас, дзеяцца сяброх Дванаццаткі, ляжаў яшчэ й абавязкам датрымаць дадзенася перад выездам з Англіі чытачом «Напераду!» абяцаўнне працягваць выдаваць часопіс.

Праз уесь лювэнскі перыяд я вёў, наколькі дазваляў час і абставіны, сякі-такі дзёньнік. Няхай выпісы зь яго цяпер і расскажуць пра некаторыя эпізоды нашага студэнцкага быту. Для пайнейшага кантексту падаюцца ў простых дужках паясьняльныя словаў.

⁴ Цыт. па: Немановіч Ул. [У. Цвірка]. Чалавек Вялікага Сэрца // Бацькаўшчына. 1956. 10 траўня.

Беларускія студэнты Лювенскага ўніверсітэта на экспкурсіі з прафесарам Міколам Равенскім.
8 красавіка 1951 г.

Лювэн, 14.3.50

Вось і мэта! Уладзіліся тут нязгори. Пакоі съветлыя, чыстыя. Мэблі крыху не стае, але ўсё будзе добра з часам. У нашым пакоі чатырох: я, Карась, Востры-каў і Дзімітрук; за сцяной — Алеся, Ільвірка й Шчэцька; Паўлюк з Жучкам на трэйцім паверсе ўдвох.

Прыехалі ўчора ўвечар у Бруссель. На станцыі сустрэў нас Франц (мянушка Вітаўта Кіпеля; такую самую меў і я). [...]

Учора зрабілі нам афіцыйную прыняцьце. Быў таксама й а. Робэрт — вельмі прыемны чалавек ужо паксыльных гадоў.

Сяняня цэлы дзень уладжваліся. Пад вечар выпілі ўдзесяцёх літру гарэлкі. Хутка пачнеца праца.

Сяняня началі рыхтавацца да 25 Сакавіка. Была таксама съпэўка царкоўнага хору, да якога й нам прыходзіцца належаць. Хлатцам некаторым, ведаю, крыху не па душы, але звыкнуща.

16.3.50

Ужо па 11-й вечара. Вярнуліся толькі што зь лекцыі нейкага прафэсара аб Рыме. Чытаў па-флямандзку і дзеля гэтага ніхто з нас ні чортага не разумеў. (Лектарам быў праф. Дэні, старшыня Камітэту Дапамогі Беларускім Студэнтам.) У пакоі было ѥёлла й спаць хацелася да зарэзу. Каб не а. Робэрт, што сядзеу ля нас і час ад часу перакладаў на ангельскую мову, дык напэўна б пазасыналі. Ну, балазе адбылі. Перад пачаткам а. Робэрт зафундзіў усім па бакале піва, якое куды лепшае ў смачнейшае за ангельскае.

З самай раніцы вадзіў нас сянянья па месьце, й да абеду аблазілі ўсе мясьціны. Завёў нас у фізкультурны інстытут, дырэктар і заснавальнік якога ягоны добры сябра, і выпісаў нам усім пасъведчаныні на волны ўступу ў інстытут для практыкавання ў любой галіне спорту. Ідучы дамоў, купіў нам вялікі кавалак шакаладу.

А шостай гадзіне я зь Mixacém (Вострыкаў) хадзілі плаваць у гэны інстытут. Трэба будзе купіць пружыны для практыкавання.

19.3.50

Памаленьку пачынаем абжыванца. Французская пакрысе вучыцца, хоць гутарыць аб чым бы там ні было яшчэ зусім немагчыма [...]

У абед хадзілі на шпацир. Прайшліся па вуліцах, наглядзеліся рэкламаў розных тавараў, што выстаўляюцца на суседнія з галоўнай вуліцы Любэну; даліся абдурыцца нейкай бэльгійцы, што ўперла нам чатыром нейкія бутончыкі й загарадзіла па 10 франкаў, а садрала па 15 (першы раз — набука). [...]

Кажную нядзелью тут ходзіцца ў царкву. Сянянья мы раненка, хоць крыху спазніліся, але хадзілі.

29.3.50

Першая гадзіна раніцы. Толькі што вярнуліся зь вечару, ладжсанага ў чэсьць 25 Сакавіка ў La Maison des Etudiants (Студэнцкі дом). Вечар быў новай бомбай, напоўненай нашай ідэяй. Сянянья, ці, праўда ж, учора, разарвалася яна надзвычайна!

Вечар прайшоў чудоўна! Былі трывадліві і карэспандэнты з трох галоўных бэльгійскіх газэтаў. Было трох біскупаў — між імі Слосканс (Баляслав), каля вяс�мі прафэсароў; зь міністэрства замежных справаў і інш., і інш. Ну і зразумела, рэшту дапоўніла студэнцкая брація.

Нейкі старык-прафэсар прыйшоў змарыўшыся і папрасіў выбачэння, што ня можа прысутнічаць на вечары, бо да яго прыхеадзілі нейкія там дзеяці. Даў 500 франкаў на беларускіх студэнтаў і паабіцаў, што больш дасыць.

Рэктар Любэнскага юніверсітэту прыйшоў на пару хвілінаў, аднак застаўся на ўесь вечар, і па сканчэнні мастацкае часткі прымаўляў. Гаварыў па-француску, і я нічога не зразумеў.

Мастацкай часткай былі ўсе захопленыя, хоць магла яна быць падрыхтаваная й выкананая куды лепши.

Пасылья было прыніцьце. Віно, чай, пячэнье й цыгарэты падавалі кітайскі, французскі, расейскі — адным словам, інтэрнацыянал. Айцец Робэрт запаліўся ідэяй, каб ладзіць гэткія вечары што трывалі месяцы.

4.7.50

Камблю (Combloux), Францыя (нас чатырох паслалі на адпачынак).

Цэлую ноч ехалі. Добра хоць, што сядзячыя месцы захапілі, а то крута было б. Пад расьветом ужо ўяжджали ў горы й да 9-й перлісі ўсё ўгору. У Саліянши ўзялі аўтобус, які яшчэ сем кілямэтраў вёз нас падгору.

Ну, але зараз і від тут! Перад намі, як на далоні, стаіць пакрыты снегам Монблан; вакол горы, а пад нагамі пышная даліна з домікамі вёсак.

У *Chalet* (міжнародны Студэнцкі дом) месцы ўсе замоўленыя, дык нас да часу памясяцілі ў вёсцы ў гатэлі. Пакоі на двух — шыкарныя. Я з Васем (Шчэцька) — нядайна прыйшлі з абеду. Алеcь з Вадзімам (Марговіч і Цвірка) не хадзілі, бо легпі спаць. Мы затое адбылі ўжко сваю інтардукцыю, якая складаецца з наступнага цырымоніі: на крэсла ставіцца новапрыбылага, які мусіць адказваць на пытаныні: імя, нацыянальнасць, факультэт, імя якой-небудзь дзяўчыны. Вызваных надаўгад дзяўчатаму мусіш пацалаваць (эрзумела, у ічокі). На «Ніну» да мяне падбегла аж троє. Пасыя самому яшчэ трэба было хадзіць, як Янку, цалавацца з новапрыбытымі дзяўчатамі. Кампанія ў доме заліхвацкая. Свабоды ўдоволь. Адзяюцца як хто хоча. Яда добрая з чырвоным віном. Усе гутаркі на «ты» — дзіўнавата крыху спачатку.

Ну, пабачым, як гэныя двух будуць адбываць свой цырыманіял. Цяпер пасыя абеду маем дзіўве гадзіны супакою.

23.7.50

Камблю. Назаўтра зьбіраецца «бура». Над домам павісла цёмная хмара (для некаторых) — «Le doscours sur la Bielorussie» (даклад пра Беларусь). Некалькі французаў-камуністаў, праўдападобна, аж зьнейкіх газэтаў выразкі зьбіраюць, каб давесці... ды зрэшты, што яны там даводзіць будуць... Ружса мае абвінаваціць беларусаў у супрацоўніцтве з немцамі ды ў нішчэнні палякаў.

Наши сымпатыкі рыхтуюць адпор. Папрасілі брашуры, каб азнаёміцца з матар'ям. Здаецца, што там будуць гаварыць іншыя, чымся мы самыя... Ну, пабачым!

24.7.50

Рэфэрат аб Беларусі прайшоў надзвычайна ціха. Чытаў Жан з барадою. Да сталі таксама апарат для праекцыі геаграфічных картаў, хоць відаць было надта марна. Старынём канфэрэнсу быў Аўгустын-дырэктар. Пытаныні ставіліся ў зусім нармальным тоне. Ружжу з залі абрэзала пару разоў. Цвірка адказваў на пытаныні па-ангельску цераз Аўгустына. Хваляваўся крыху й дзеля гэтага ягоная ангельская выходзіла ня гладка. Мадзяры бегаюць ужо з думкай зрабіць гэткі ж вечар пра Мадзяршчыну.

На сяньняшнім дакладзе быў амаль увесь дом, бо нядрэннымі паводзінамі й асабліва добрымі песнямі здабылося шмат сымпатыў.

3.8.50

Камблю. Вось і разъвітаныне, ды якое! Адресоў назьбіралі цэляя кучы. Ад трох дзён ужо ў нас дапытваліся, калі съпявача будзем. Па абедзе пяялі крыху — падабаюць. Дамовіліся ўзноў на палавіну пятае. Здаецца, што хочуць накруціць пару песняю. Тым лепш. Даў упісацца ў альбом Аўгустыну.

Пасыя сіесты — разъвітаныне, песні, фармальнасці час зоймуць. У амэрыканкі адрес трэба будзе абавязковая ўзяць. Файнэ разъвітаныне!..

(Паўтары гадзіны пазнней)

Накруцілі чатыры песні на пліткі: «Разъвівайся, сирэ дубе», «Беларусь» (Дзіма і Вася), «Цыганачка» й «Арол». Разъвіталіся з Раманам (француз расейскага паходжання) хвілінаю цішы паводле славянскага абычаю.

19.12.50

Любэн. Ужо па першай раницы. Заседзеліся крыху ў Рагулі. Адсьвяткавалі адбыўцё першага канцэрту сп. (Міколы) Равенскага ў Любэне, а таксама ягоны дзень народзінаў і, сяньня ўжко, сьв. Міколу (хоч запраўдны Мікола, думаю, будзе яничэ сяньня вечарам съяткаваца). Канцэрт, хоць дэфіцитны, але выйшаў надзвычайна. На студзень ужо маем запросіны недзе пад люксэмбургскую граніцу. Удасца мо зарганізаць наагул турнэ па Бэльгіі. Адным словам, усё на добрай дарозе. [...]

25.12.50

Учора езьдзілі ў Ойпэн у санаторию со сваёй часткай канцэрту. Цэтую ноч правялі ў дарозе. А другой гадзіне ночы слухалі ў Ойпэнэ літургію (там народ памянецку моліца й гутарыць), а трэцій у нейкім рэстаране пілі за сяброўства з флямандцамі. [...]

17.10.51

*Абедалі сяньня ў Брусселі: пэр, ягоны два браты (адзін — рэдактар газэты «*Het Volk*», другі — бургамістар Брусселя), Рагуля й я. Рэдактар згадзіўся на зъмяшчэнне ў газетах «*Het Volk*» і «*Citij*» сэрыі артыкулаў аб Беларусі й ейных проблемах.*

10.1.52

*Рамук (*Вітаўт*), Франц (*Кіпель*) і я былі ў бэльгійскіх немцаў на «кнайпе». Пілі піва, слухалі песні й вершы пра студэнцкае жыццё. Было надта прыемна. Усё ж такі немцы немцамі — парадак першаклясны. Маюць багатую студэнцкую традыцыю, спэцияльныя съпэунікі зь песнямі, цэлу ўніформу. Рад, што прышлося пабыць на запраўдным студэнцкім вечары.*

27.4.52

Парыж. Дзякую Богу — канцэрт адбылі. Столікі перахваляваліся. Піяніста на учора ўдалося знайсці — нейкі паляк з Варшавы. Сыграў як на трохгадзінную падрыхтоўку наядрэнна. Сам вучыцца ў канцэртары. Жыве бедна, дык надта задаволены, што трэх тысячы франкаў зарабіў за вечар. «Крыжачок» дык зусім добра пайшоў. «Ліёніха» й «Мяцеліца» нялага.

Людзей было крыху...

22.12.52

*[...] Адсьвяткавалі на пачатку гэтага месяца сьв. Мікалая ў Жадэна (прафэсар, загадчык суседняга Студэнцага дома), пасля ў сябе. Зъезьдзілі з панхідай, літургіяй ды мастацкім музычным мантажом у Францыю. У Парыжы (*i Roubaix*) мелі надзвычайны посыпех і масу гарэлкі ў крузе старых і новых знаёмых беларускіх работнікаў. Там жа ахрып, *асін*, а пасля ў дабавак, начуючы ў сыцодзённым бараку Прэзыдэнта (Абрамчыка), прастудзіўся крыху на горла. Адпрацаваў з Пашибам (Урбан) пару дзён у парыскіх бібліятэках, дзе знайслі масу бібліяграфіі да нашае працы.*

*Пасля захварэў сп. Равенскі. Пасля быў канцэрт у *Grande Rotondo* ў прысутнасці рэктара, біскупа Слосканса, Жадэна, колькіх профэсароў і соцен дзівюх*

гледачоў. Посьпех-сымпатыя надзвычайная. Сп. Равенскі падмацаўся на духу. Атрымалі ў падарунак пін-понгавы стол, на якім клёкае цяпер цэлы мір днімі мячык.

Хадзілі пяць пры сустрэчы страсбургскіх студэнтаў зь любвенскімі — хай-туро нячуваная.

Плянуетца ѹничэ трыватыры выступы ў розных мясцовасцях ды ў розныя часы.

Два канцэрты ў Хрысьціянскім сіндыкаце таксама з пратагандавага гледзі-чча прынеслы сёе-тое, дый фінансава былі, здаецца, першымі канцэртамі без дэфіциту.

Уздумалі (у добрую часіну) далей выдаваць «Наперад!». Пішу пакрысе. За «Любвенскі этуд» узяўся ды за пераклады з чужых моваў. Часапіс пойдзе друкам з панава перапрацаванай вокладкай. Песьцім і матар'ял, і цэлы нумар, як гэта некалі рабілі з № 7. [...]

25.2.54

Бярэцца ўжо пад другую раніцу. Толькі што вярнуліся з Сівым (Цвірка) зь нямецкае «кнайпы». Па дарозе ўлезылі заднім ходам у кухню, перакусілі ѹ цяпер можна спакойна заснуць. У немцаў пайшло ўсё добра. Сказаў ім колькі словаў прывітання. Выпілася пару брудэршафтая, набылося пару знаёмых, дазналася крыху больш пра нямецкае «Discipline muss sein!» (мусіць быць дысцыпліна).

Пазаўчора «сніёры» (выпускнікі) нашы спраўлялі сваё «entree dans le monde» (выход у свет). Быў Слосканс (біскуп), віц-рэктар, колькі прадстаўнікоў ад сту-дэнцкіх групаў, ну і крыху свае «брахі». Вечар прайшоў надзвычайна. Вышумеўся даічэнту.

17.3.54

[...] Напісаў дзядзьку Антосю (Адамовічу). Гэны байца ўсё, што мы супраць «крывічоў» нешта маём, а ўзяў з таго, што ў зьмесце сънепініка Равенскага не знайшоў «Ня сумуйце, дзяцюкі» Ларысы Геніюш, на якія Равенскі напісаў музыку.

Конюх (Пётра) заваліў потамі — пераклады давай яму. Нядаўна пераклаў яму «Элегію» (музыка Маснэ) і «Песнью вязнія» Пушкіна. Трэба будзе Адамові-чу паказаць гэтыя мэтамарфозы. Толькі што перагледзелі «Арыю Сусаніна». Яму страх хочацца сціяваць свае рэчы па-беларуску. На ічасьце!.. Сняня пры-ехаў Кіслы (Кастусь, хормайстар). Пачнуцца ўжо рэгулярныя съпэўкі з усімі муштрамі ѹ энэргіяй. Кіслы, як відаць, моцна хвалюеца, і хлопцы баяцца, каб ён ня здрэфіў на сцене. Добра, што перад Лёнданам прыдзеца тут канцэртаў са трыватыры даць.

Вольга Іпатава (Мінск)

БЕЛАРУСКАЯ ЭМІГРАЦЫЯ Ў БЕЛЬГІІ (СЯМ'Я СМАРШЧКОЎ)

Славутага беларускага кампазітара Міколу Равенскага адпявай, пры ягоным пахаванні ў Лювене, праваслаўны святар айец Аўген Смаршчок.

Гэтае імя праходзіць ва ўспамінах многіх нашых землякоў-эмігрантаў, асабліва ж тых, хто студыяваў у Лювене — невялікім гарадку ў Бельгіі, сама назва якога сталася для нашай культуры сімвалам мужнай беларускасці, калі так можна ахарактарызаўцаць усю туёу вялікую культурна-асветніцкую работу, якую праvodзілі студэнты-беларусы, што воляю лёсу апынуліся ў гэтым кутку Еўропы — кутку, які для многіх з іх стаў другой радзімай.

Многія гады газета «Голас Радзімы» рассказала пра беларусаў з Бельгіі, але ўсё ж дасёль мы не маём ні досьць поўнай картатэкі ўліку ўсіх нашых землякоў у гэтай невялікай еўрапейскай краіне, ні аб'ектыўнай, яснай карціны іхняга жыцця там, ні працы, якая бы падсумавала навуковыя здабыткі нашых суайчыннікаў і іхні ўклад у культуру Бельгіі. Бадай што лепей за ўсіх апісаў атмасферу беларускага жыцця 50-х гг. у Лювене Барыс Ра-гуля ў книзе «Беларускае студэнцтва на чужыне» (Лёндан (Канада); Нью-Ёрк, 1996), але і там Бельгія — гэта толькі адна з краін, якія далі прытулак нашай палітычнай эміграцыі 40-х гг. Так, гэта эміграцыя (некаторыя даследчыкі называюць лічбу каля 300 тысяч) была сапраўды палітычнай, бо яна і на чужыне захавала выразныя рысы непрымання камуністычнай, савецкай ідэі.

Па многіх сваіх параметрах той катастрафічны для Беларусі «выход» найбольш актыўнай і нацыянальна свядомай часткі грамадства стаўся цікавым і плённым адгалінаваннем ад агульна-беларускага дрэва, дзе карані, нягледзячы ні на што, засталіся агульнымі. Вось чаму такім важным уяўляеца мne збіранне ўсіх магчымых матэрываў пра нашых землякоў, іхняе жыццё на чужыне і іхня здабыткі — у плане палітычным, навуковым, этнакультурным.

Таму я паспрабую крыху расказаць пра сваё ліставанне і асабістую сустрэчу са спадарынай Зояй Жалязоўскай-Смаршчок —

Доктар айцец Аўгэн Смаршчок

жонкай вельмі вядомага ў эмігранцкіх колах праваслаўнага святара Аўгена Смаршчка, магістра філалогіі, дацэнта Вышэйшай фламандскай школы ў Антверпене, які скончыў студыі ў Інстытуце філалогіі і гісторыі ўсходніх славян пры Брусельскім універсітэце, дзе напісаў працу «Гісторыя і актульны стан беларускай бібліяграфіі». Некалі менавіта тут ла Фантэн і Поль Отле вынайшлі сістэму картатэкі, і нездарма менавіта тут дамінуе ідэя стварыць Міжнародны бібліяграфічны цэнтр.

Першы раз пра сп. Аўгена Смаршчка я даведалася на пачатку 90-х гг., калі была разарвана «жалезная заслона» і да нас сталі прыязджаць нашыя землякі-эмігранты. У «Бацькаўшчыне» тады пачалі складаць першую картатэку, з якой вынікала, што вялікая колькасць эмігрантаў паходзіць з Навагрудчыны — Барыс Кіт, заслужаны прафесар Мэрылендскага ўніверсітэта і на сёння ганаровы грамадзянін г. Навагрудка (мабыць, не ўсе ведаюць, што на сцяне быўной беларускай гімназіі, цяпер школы № 2, прымасавана дошка ў гонар ягонага 90-годдзя, з барэльефам і надпісам «У гэтым будынку ў 1939 годзе працаўваў Барыс Уладзіміравіч Кіт, асветнік, вучоны, ганаровы грамадзянін г. Навагрудка»).

З Навагрудчыны паходзяць «бельгійцы» Лявон Трусевіч, Аляксей Арэшак, Міхась Саўка, знаны рэстаўратар, Янка Жучка, Уладзімір Набагез і Язэп Сажыч, якія пазней пераехалі ў ЗША, а таксама сям'я Смаршчкоў.

Таму калі Яўген Лецка збіраўся праводзіць з'езд наваградцаў і ўвёў мяне ў падрыхтоўчы камітэт (па многіх прычынах гэты з'езд не адбыўся), я яшчэ раз пацікавілася паведамленнямі ў газетах і часопісах, што тычыліся маіх землякоў. У друку прыйшлі паведамленні пра тое, што ў Беларусі не аднойчы побывалі наваградцы, напрыклад, Зоя Смаршчок — былая

студэнтка Марбургскага універсітэта, якая скончыла ў 50-м г. у Лювене фармацэўтычны факультэт і доўгія гады працавала аптэкарам, а ў 1982 г. выйшла на пенсію.

Але толькі недзе ў канцы 1998 г. нас пазнаёміла (завочна) Надзя Барт-Юрэвіч — даўняя сяброўка Зоі Смаршчок і былая вучаніца славутага Барыса Кіта. Мы пачалі перапісвацца, а калі мяне ўключылі ў спіс удзельнікаў «Літаратурнага экспрэса-2000», які павінен быў ў ліпені праехаць праз Бельгію — адну з адзінаццаці краін гэтага незвычайнага маршрута, — я з радасцю напісала аб tym спадарыні Зоі.

Але мы не сустрэліся: у нашым «Літаратурным экспрэсе» нечакана замнілі праграму, і ў Брусьель, дзе нас у прызначаны загадзі ў лістах час чакалі бельгійскія беларусы — спадарыні Зоя, Янка Жучка і Лаўрэн Клыбік, паехалі Л. Дранько-Майсюк і перакладчыца Л. Гарбачова. Мы ж з Андрэем Федарэнкам засталіся ў Францыі, а пасля пабачыцца не змаглі — ужо не хапала часу. Я толькі паспела з пакалечанай футбольнымі фанатамі тэлефоннай будкі (толькі што прайшоў матч паміж бельгійцамі і немцамі, у выніку якога былі ахвяры і разбурэнні) патэлефанаваць спадарыні Зоі ў Вільрайк — прыгарад Антверпена, куды яна пераехала пасля смерці мужа, і пачуць яе голас — нечакана малады, з прыязнымі, ласкавымі інтанцыямі. Адчувалася, што яна сумуе па радзіме. Мы пагаварылі няшмат — скончылася тэлефонная картка, і я вярнулася ў гатэль.

Але лёс заўсёды ўсё рашае па-свойму. І мабыць, якраз няздзейсненае сустрэчнае жаданне пазнаёміцца асабіста прывяло да таго, што той жа восенню ў мяне нечакана ўзнікла магчымасць яшчэ раз паехаць ў Бельгію — на гэты раз у складзе журналістай і кіраунікоў грамадскіх арганізацый, якіх запрашалі пазнаёміцца з дзейнасцю НАТО, дзе на гэты час знаходзіўся і прадстаўнік беларускага Міністэрства абароны, які ўдзельнічаў у праграме «Партнёрства з НАТО ў імя міру».

З Антверпена ў недалёкі Вільрайк мяне везлі супрацоўнікі нашага пасольства. Машына падоўту стаяла ў велізарнай чарзе, ішоў даждж, хлопцы-дипломаты, нягледзячы на карту, шматкроць выскоквалі з машыны, каб запытавацца пра дарогу, і калі мы нарэшце прыехалі, я была гэта змучаная, што спачатку ледзь магла гаварыць. Але цёплыя абдымкі гаспадыні і гарачая гарбата зрабілі сваю справу, і, уладкаваўшыся ў вялікім крэсле, я ўключыла дыктафон, каб запісаць тыя жыццёвяя імгненні і дэталі, якія робяць кожнае чалавече жыццё гэткім непаўторным.

Я праслухала запіс ужо колькі разоў — гэтае інтэрв'ю жанчыны, якая разам са сваім мужам служыла беларускай нацыянальнай ідэі так шчыра, як толькі гэта можна рабіць на чужынне, у атачэнні іншых культуры і мовы. Там шмат матэрыялу, і я ўсё ніяк не падступлюся да апрацоўкі гэтай размовы, якая доўжылася больш за дзве гадзіны.

Гаспадыня шмат рассказала пра мужа, і я прывяду тут асноўныя даты ягонага жыцця і дзейнасці.

Святкаванне 25 Сакавіка ў доме спадарства Смаршчкоў у Вільрайку (Бельгія). Студэнт Лювенскага ўніверсітэта Юрка Жучка (справа) прымае сцяг Згуравання беларускіх студэнтаў 1948 г. Сядзіць — выпускніца ўніверсітэта 1950 г. Зоя Жалязоўская-Смаршчок.

Злева — студэнт Андрэй Смаршчок

Нарадзіўся Аўген Смаршчок 25 верасня 1914 г. у Зэльве, вучыўся ў настаўніцкай семінарыі ў Слоніме, дыплом жа настаўніка атрымаў у Свіслачы. Як польскі афіцэр трапіў пад Варшавай у палон да немцаў. Але, ратуючыся ад бальшавікоў, стаў другі раз бежанцам (першы раз гэта было ў час Першай сусветнай вайны, калі ягоная сям'я жыла пад Москвой), паступіў на пісцілагічны факультэт Філіпс універсітэта ў Марбургу, дзе пазнаёміўся са сваёй будучай жонкай — студэнткай Зоей Жалязоўскай, якая нарадзілася 15(?) снежня 1920 г. на Навагрудчыне, у школьнага гады вучылася ў беларускай гімназіі, а пасля ў фінансавым тэхнікуме Навагрудка. Яны началі сваё сумеснае сямейнае жыццё ўжо ў Бельгіі, у Лювене, куды Аўген Смаршчок прыехаў рукапаложаны на святара епіскапам Беларускай аўтакефальнай праваслаўнай царквы Васілём Тамашчыкам.

У Бельгіі на той час набралася шмат беларусаў — не толькі студэнтаў у Лювене, якіх было каля 30 чалавек, але і працаўнікоў, якія, каб выбрацца з Нямеччыны, заключалі контракты на работу ў капальнях Бельгіі і мелі патрэбу ў духоўнай апецы. На пачатку беларусам вельмі дапамог айцэц Робэрт ван Кавэлярт, які стаў сакратаром Камітэта дапамогі беларускім студэнтам. Але пасля яны цвёрда становіліся на ногі і самі вылучалі са свайго асяроддзя найбольш актыўных і моцных духам людзей — такіх, як сям'я Смаршчкоў. «Айцец Аўген нёс ім маральную і духоўную падтрымку, а таксама дапамагаў як дарадчык у вырашэнні сацыяльных праблем, быў заступнікам перад бельгійскімі ўладамі», — так

ахарактарызаў ягоную дзейнасць і як пастара, і як кіраўніка Саюза беларусаў Бельгіі Б. Рагуля. А Вітаўт Кіпель, апісваючы ў сваіх успамінах гэты перыяд, адзначае, што, дапамагаючы айцу Аўгену арганізоўваць царкоўныя службы ў прымісловых гарадах Монсе, Шарлеруа, Льежы, Лімбургу, ён і ягоныя сябры-студэнты «бадай ці не ўпершыню сустрэліся лоб у лоб з савецкай пропагандай, скіраванай супраць нас. Былі гэта прасавецкія «ячэйкі» розных патрыётаў (у Бельгіі па вайне асела ці мала беларускіх дзяўчат, што павыходзілі замуж за бельгійцаў), што адкрыта вялі супрацьбеларускую пропаганду».

Вядома, што такая праца не давала сродкаў для пражыцця. І ў гэтыя часы матэрыяльна трymала сям'ю спадарыня Зоя. Яе першыя крокі як аптэкаркі былі нялёгкія — скончыўши Лювенскі ўніверсітэт, яна мела навуковы дыплом, але каб працаваць і кіраваць аптэкой, патрэбны быў дыплом, так бы мовіць, практычны, дзея якога трэба было здаваць дадатковыя экзамены. Былі і іншыя цяжкасці — аптэкі ў Бельгіі тых часоў былі, па ейных словах, або каталіцкія, альбо сацыялістычныя, а яна была праваслаўнаю, хаця і скончыла каталіцкі ўніверсітэт. Гэта дзякуючы ейнай нястомнай працы і самахвярнасці а. Аўген Смаршчок мог аддаваць так многа часу і сіл сваім суайчыннікам. Аб гэтым сведчаць і дакументы.

З «Інфармацыйнага бюлетэня» (1952. № 14) Саюза беларусаў у Бельгіі можна даведацца, што ў лютым таго года ў Лювене адбыўся агульны з’езд сяброў Саюза, які «ўдзяліў абсалюторыюм з падзякай уступаючай управе і з асабістай падзякай а. А. Смаршчку ды сп. Кіпелю, якія ўлажылі найбольш высілкаў на карысць арганізацыі».

Вось яшчэ адно дакументальнае сцвярджэнне пастаяннага ўдзелу а. Аўгена ў справах беларусаў: у «Інфармацыйным бюлетэні» № 16 чытаем: «Ад 7 да 9 лістапада гэтага году адбыўся ў Брусселі, у «Доме працы», сядзібе Бельгійскае канфедэрацыі Хрысціянскіх сіндикатаў (CSC, 127, rue de la Loi), з’езд дэлегатаў «Міжнароднае федэрациі хрысціянскіх работнікаў, уцекачою і эмігрантаў». Гэты з’езд пачаўся малітвой, якую ўзнёс да Усяышнягі а. Аўген, святаг БАПЦ у Бельгіі».

Яны пражылі разам параўнаўча доўгое жыццё — трыццаць чатыры гады. Адзначыўшы 25 верасня 1984 г. сваё сямідзесяцігодзінне, айцец Аўген праз дзевяць дзён раптоўна памёр ад разрыву сэрца і пахаваны на могілках у мястэчку Гавер.

Развітваючыся са мной, спадарыня Зоя Жалязоўская-Смаршчок падаўала мne некалькі аброзоў, якімі карыстаўся пры набажэнствах ейны муж. І папрасіла, каб я аддала іх ад яе імя тым людзям, якія аддана служаць Беларусі. Адзін з іх я ўручыла ў дзень ягонага 65-гаддзя пісьменніку Анатолію Кудраўцу, былому галоўнаму рэдактару часопіса «Нёман» — менавіта ён стварыў, на агульную думку, найбольш «беларускія», пасля Івана Мележа, вобразы нашых суайчыннікаў, сярод іх — вясковага мудраца Вапшэткі ў рамане «Сачыненне на вольную тэму».

Маніфестацыя беларускіх студэнтаў у Лювене.
25 сакавіка 1950 г.

Іншыя я вырашыла захаваць да заснавання Музея беларускай эміграцыі, які, верыцца мне, будзе некалі створаны ў Беларусі, бо не павінны прапасці духоўныя і фізічныя высілкі тых, хто працаваў дзеля нашай Бацькаўшчыны, яе вольнасці і росквіту.